

Valtteri Rantanen, Eini Tolonen

LASTENSUOJELUN JÄLKIHUOLLETTAVIEN TARPEET JA TUKEMISEN MUODOT

Opinnäytetyö
Kansalaistoiminta ja nuorisotyö

Marraskuu 2012

MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU

Mikkeli University of Applied Sciences

KUVAILULEHTI

 MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU Mikkeli University of Applied Sciences		Opinnäytetyön päivämäärä 19.11.2012
Tekijä(t) Valtteri Rantanen, Eini Tolonen	Koulutusohjelma ja suuntautuminen Kansalaistoiminta ja nuorisotyö	
Nimeke Lastensuojelun jälkihuollettavien tarpeet ja tukemisen muodot		
Tiivistelmä <p>Lastensuojelun jälkihuollon päämääränä on saattaa lapsi takaisin kotiin tai nuori itsenäiseen elämään. Kunnalla on velvollisuus järjestää sijoituksen päättäneelle lapselle tai nuorelle asianmukainen jälkihuolto, mutta jälkihuollon toteuttaminen on kirjavaa ja toteuttajia on useita. Kuinka integroituminen yhteiskuntaan onnistuu, kun taustalla on sijoitus kodin ulkopuolelle, siihen johtaneet syyt ja siitä johtuneet seuraukset sekä kuinka lastensuojelun jälkihuolto voi tukea nuoren itsenäistymisprosessia?</p> <p>Opinnäytetyömme tilaaja on Sosiaaliasema Satama Tampereelta, joka vastaa Tampereen alueella 18-20-vuotiaiden lastensuojelun jälkihuollosta. Pyrimme selvittämään opinnäytteessämme, kuinka Satama tukee nuoren itsenäistymistä jälkihuollossa ja mitä nuoret kokevat tarpeikseen siirtyessään sijoituksesta itsenäiseen elämään. Edellä mainittujen lisäksi erittelemme sekä nuorten että jälkihuollon työntekijöiden näkemyksiä itsenäistyvän nuoren tarpeista jälkihuollossa. Opinnäytteemme on kvalitatiivinen tutkimus, jossa aineistonkeruumenetelmänä käytämme teemahaastattelua. Haastattelimme viittä nuorta ja kolmea jälkihuollon työntekijää.</p> <p>Sosiaaliasema Sataman asiakkaat olivat tyytyväisiä Sataman toimintaan. Nuoret kokivat, että heidän tarpeisiinsa oli vastattu, ja Sataman jälkihuolto oli auttanut heitä itsenäistymisprosessissa. Aineistosta nousseet erot nuorten ja työntekijöiden välillä puhuivat lastensuojelun jälkihuollon yksilöllistämisen puolesta ja siitä, että itsenäistyminen ja siihen liittyvät haasteet koetaan hyvin henkilökohtaisesti.</p>		
Asiasanat (avainsanat) Lastensuojelun jälkihuolto, Itsenäistyminen, Aikuistuminen, Lastensuojelu		
Sivumäärä 46	Kieli Suomi	URN
Huomautus (huomautukset liitteistä)		
Ohjaavan opettajan nimi Hanne Salovaara-Pitkänen	Opinnäytetyön toimeksiantaja Sosiaaliasema Satama	

DESCRIPTION

 <p>MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU Mikkeli University of Applied Sciences</p>		Date of the bachelor's thesis November 19, 2012
Author(s) Valtteri Rantanen, Eini Tolonen	Degree programme and option Civic Activities & Youth Work	
Name of the bachelor's thesis Supporting forms and needs of youths in child protection's aftercare		
Abstract <p>Child protection's aftercare goal is to bring the child back home or young person to live independently. Municipalities are responsible of providing an appropriate aftercare to people who have ended accommodation, but ways of practising the aftercare is varied and there are several implementers. How integration into society succeeds when in the background there is an placement outside the home, the reasons what caused it and its consequences, as well as how the child protection's aftercare can support their independence process?</p> <p>Subscriber of our study is Sosiaaliasema Satama from Tampere, which is responsible of child protection aftercare for people aged between 18 to 20 in the area of Tampere. In our thesis we wanted to investigate how Satama supports young people's progress of becoming independent in aftercare and what young people feel as their needs in the progress towards independent living. In addition of the things listed above, we specify the adolescents as well as the after-care workers views regarding on the needs of the young in aftercare. Our thesis is a qualitative study in which we used interviews as a data collection method. We interviewed the five adolescents and three aftercare professionals.</p> <p>Customers of Sosiaaliasema Satama were satisfied with the operation of the facility. Young people felt that their needs were met, and Satama's child protection's aftercare had helped their independence process. Differences between the views of young people and workers spoke on behalf of children's aftercare individualization, and that the independence and the challenges faced are felt very personally.</p>		
Subject headings, (keywords) Child protection's aftercare, Independency, Maturation, Child Protection		
Pages 46	Language Finnish	URN
Remarks, notes on appendices		
Tutor Hanne Salovaara-Pitkänen	Bachelor's thesis assigned by Sosiaaliasema Satama	

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	1
2	LASTENSUOJELUN JÄLKIHOOLTO.....	2
2.1	Mitä lastensuojelun jälkihoolto on.....	2
2.2	Tukemisen muodot jälkihuollossa	4
2.2.1	Itsenäistymisvarat ja taloudellinen tuki	4
2.2.2	Asumisen tukeminen.....	5
2.2.3	Psykososiaalinen tukeminen	6
2.2.4	Koulutuksen, harrastusten ja työelämän tukeminen	7
2.2.5	Lastensuojelun jälkihuollon suunnitelmallisuus ja lähiverkosto	7
2.3	Lastensuojelun jälkihuollon tutkimus Suomessa.....	8
3	AIKUISUUS JA ITSENÄISTYMINEN.....	9
3.1	Aikuisuus yhteiskunnassamme.....	10
3.2	Kodin ulkopuolelle sijoitetun nuoren aikuistuminen ja itsenäistyminen.....	11
3.2.1	Sijoitetut nuoret syrjäytymisvaarassa	12
3.2.2	Sijotuksesta hyvin eväin elämään	13
3.3	Sijoitettujen ja kotona kasvaneiden nuorten itsenäistymisen ja aikuistumisen vertailua.....	14
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	15
4.1	Haastattelumenetelmä.....	16
4.2	Tutkimusprosessin eteneminen ja kohderyhmä.....	17
4.3	Haastattelujen kulku	18
4.4	Aineiston analyysi	19
5	TULOKSET	20
5.1	Itsenäistymisvarat ja taloudellinen tuki	21
5.2	Asumisen tukeminen ja arjentaitojen hallinta.....	24
5.3	Psykososiaalinen tuki.....	26
5.4	Koulutuksen ja työelämän tukeminen	31
5.5	Keskeiset erot ja yhtäläisyydet nuorten ja työntekijöiden näkemyksissä.....	35
6	POHDINTA	38
	LÄHTEET	44
	LIITE/LIITTEET	

- 1 Lupa haastatteluaineiston käyttämiseen
- 2 Haastattelurungot työntekijöille ja nuorille

1 JOHDANTO

Lastensuojelu ja sijaishuolto ovat tutkimuskohteina mielestämme niin kauan ajankohtaisia kuin lapsia ja nuoria on lastensuojelun asiakkaina. Lastensuojelun kasvava tarve mielestämme myös velvoittaa tutkimuksiin, jotta voimme ymmärtää lastensuojelun monimuotoista työkenttää. Koimme luonnollisesti itsenäistymisen ja aikuistumisen näkökulman mielenkiintoisena, koska myös oma itsenäistymisemme on tapahtunut lähimenneisyydessä. Itsenäistymisen tukeminen on lastensuojelun jälkihuollon perimmäinen tarkoitus, joten itsenäistymistä ja aikuistumista käsittelevää opinnäytetyön aihetta lähdimme etsimään jälkihuollon kentältä.

Lastensuojelun jälkihuolto on lastensuojeluprosessin viimeinen osio, jolla pyritään integroimaan kodin ulkopuolelle sijoitettu tai avohuollon tukitoimenpiteenä sijoitettu lapsi tai nuori yhteiskuntaan sekä tarjoamaan nuoren kaipaama tuki itsenäisen elämän aloittamiseen (Ruuska 2011; Lastensuojelulaki 75/2007). Lastensuojelun jälkihuolto käsitetään yleensä lastensuojelun pullonkaulana. Ennakolettamuksemme lastensuojelun jälkihuoltoa kohtaan oli, että siinä on paljon puutteita. Kun viranomaiset puuttuvat niin radikaalilla tavalla lapsen elämään kuin huostaanotto on, olisi järjestöjä lopettaa tukeminen ja kasvatus nuoren tullessa täysi-ikäiseksi. Huostaanottojen määrä ja avohuollon tukitoimien asiakasmäärät kasvavat, joten lastensuojelun jälkihuollon tarvetta ei voi väheksyä. Vuonna 2011 kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia ja nuoria oli 17 064 ja avohuollon tukitoimenpiteiden alaisena 78 588. Jälkihuollettavien määrä on ollut vuoden 2010 Stakesin selvityksen mukaan tasaisesti kasvussa vuodesta 1996 lähtien. 0-20-vuotiaiden jälkihuollettavien kokonaismäärä vuonna 2010 oli 5068, joista 18-20-vuotiaiden osuus oli 4221. (Stakes 2010, 6, 8, 10.)

Opinnäytetyössämme keskitymme täysi-ikäistyneiden jälkihuollettavien ja jälkihuollon ammattilaisten näkemyksiin jälkihuollettavien tarpeista ja lastensuojelun jälkihuollon tukemisen muodoista. Lisäksi vertailemme ja nostamme esiin keskeisiä eroavaisuuksia ja yhtäläisyyksiä näistä näkemyksistä. Kolme tutkimuskysymystämme ovat:

- *Miten Sosiaaliasema Sataman lastensuojelun jälkihuolto tukee lastensuojelutaustaisen nuoren aikuistumista ja itsenäistymistä?*
- *Mitkä ovat jälkihuollettavan tarpeet itsenäistymisen tukemisessa?*

- *Miten jälkihuollettavan ja jälkihuoltotyöntekijän näkemykset nuoren tarpeista eroavat ja kohtaavat?*

Opinnäytetyömme tilaaja on lastensuojelun jälkihuoltoa osana toimintaansa toteuttava sijais- ja jälkihuollon sosiaaliasema Satama Tampereelta. Sataman henkilökunta oli halukas yhteistyöhön, koska vastaavanlaista opinnäytetyötä heidän toiminnastaan ei ole tehty. Tilaajamme toivoi, että he pystyisivät opinnäytetyömme perusteella kehittämään toimintaansa ja saamaan tuoretta tietoa jälkihuollettavista nuorista ja heidän näkemyksistään. Sosiaaliasema Satama voi käyttää opinnäytetyötämme toimintansa kehittämiseen. Opinnäytetyömme on kvalitatiivinen teemahaastattelututkimus ja tietopaketti lastensuojelun jälkihuollosta ja sen mahdollisuuksista nuoren itsenäistymisen tukijana. Opinnäytteessämme nuoren ääni pääsee kuuluviin eritellessä huostaanotetun nuoren tarpeita itsenäistymisessä.

2 LASTENSUOJELUN JÄLKIHUOLTO

Lastensuojelun jälkihuoltoa, kuten kaikkea muutakin lastensuojelutyötä, ohjaa lastensuojelulaki. Se antaa raamit sille, miten jälkihuoltoa tulee toteuttaa. Kuitenkin jokaisella kunnalla on omat käytäntönsä tehdä jälkihuoltotyötä. Jälkihuoltoa toteuttavien tahojen kirjo on hyvin monialainen. Lastensuojelun jälkihuollosta vastaava taho on sosiaalihuollosta vastaava toimielin, ja kunnalla on velvollisuus järjestää lastensuojelun jälkihuoltoa, mutta toteuttajia on useita. Toteuttajia ovat muun muassa mielenterveyspalvelut, lastensuojelulaitokset, tukiasuntolat, koulut sekä henkilökohtaiset ohjaajat. (Lastensuojelulaki 75/2007.)

2.1 Mitä lastensuojelun jälkihuolto on

Lastensuojelun jälkihuollon päämääränä on saattaa lapsi takaisin kotiin tai nuori itsenäiseen elämään, omillaan toimeen tulevaksi aikuiseksi, jolla on oma sosiaalinen verkosto tukenaan. Olisi epätarkoituksenmukaista keskeyttää pitkä-aikainen tuki ja yhteydenpito nuoren täysi-ikäistyessä, biologiseen perheeseen takaisin siirtymisen tai omaan asuntoon muuttamisen yhteydessä. (Ruuska 2011.)

Lapselle tai nuorelle tulee järjestää lastensuojelun jälkihuoltoa, mikäli hän on ollut huostaanotettuna tai avohuollon tukitoimenpiteenä sijoitettuna yhtäjaksoisesti vähintään kuusi kuukautta. Vastuu lastensuojelun jälkihuollon järjestämisestä on lain mukaan sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä eli pääsääntöisesti kunnalla. On huomattava, että laissa tarkoitetaan yksin sijoitettua nuorta, eikä avohuollon muiden tukitoimenpiteiden piirissä ollutta tai perheen kanssa sijoitettua nuorta. Kunnalla on velvoite järjestää lastensuojelun jälkihuoltoa lastensuojelun asiakkaan iästä riippumatta, jos laissa mainitut kriteerit täyttyvät. Nuorella tai yli 12-vuotiaalla lapsella on oikeus kieltäytyä lastensuojelun jälkihuollon vastaanottamisesta, mutta palata jälkihuollollisten toimien piiriin, mikäli tarve näihin toimiin syntyy. (Lastensuojelulaki 75/2007; Rätty, 2007, 394, 398.)

Lapsi tai nuori, joka ei ole ollut huostassa tai avohuollon tukitoimena sijoitettu vähintään 6 kuukautta, voi myös olla oikeutettu lastensuojelun jälkihuoltoon. Tämä tarkoittaa usein tehokkaan sosiaalityön jatkumista asiakkaan täyttäessä 18 vuotta. Tällainen asiakas voi esimerkiksi olla sellainen, jolle on järjestetty avohuollon taloudellisia tukitoimia ja niiden jatkaminen on asiakkaan edun mukaista, vaikka jälkihuoltovelvoitetta ei ole. Kunta ei siis ole tällaisessa tapauksessa velvoitettu lastensuojelun jälkihuoltoon vaan tuki rajoittuu määrärahojen määrään. (Rätty 2012, 539.)

Kuten sijoitustakin, myös lastensuojelun jälkihuoltoa varten on laadittava asiakassuunnitelma, joka ottaa huomioon nuoren tuen tarpeiden lisäksi myös tämän lähiverkoston. Tuki on hyvin monimuotoista. Se voi sisältää muun muassa taloudellista, psykososiaalista tai kouluttautumisen tukemista. Järjestetty lastensuojelun jälkihuolto ja siihen liittyvä hyvin moninaisen tuen saaminen ei koske pelkästään nuorta, vaan myös lapsen tai nuoren kasvatuksesta vastaavia henkilöitä. (Lastensuojelulaki 76/2007; Rätty 2007, 399-400.)

Känkäsén & Laaksosen (2006, 43) mukaan lastensuojelun jälkihuolto järjestelmä toimii hyvin eritasoisesti paikkakunnasta riippuen. Myös yksilöiden väliset tapauskohtaiset erot lastensuojelun jälkihuollon toteutuksessa ovat suuria, vaikka kaikkein kriittisin vaihe nuoren elämässä on välittömästi sijoituksen jälkeen ja oman itsenäisen elämän alkaessa. Esimerkkinä hyvästä työkäytännöstä voidaan pitää Lausteen perhekuntoutuskeskusta, jossa jälkihuollettavien nuorten kanssa työskentelee

moniammatillinen työtiimi, jolta nuori saa tukea ja ohjausta vuorokauden ajasta riippumatta (Koskinen & Lehtola 2009, 94-95).

2.2 Tukemisen muodot jälkihuollossa

Seuraavissa kappaleissa avaamme lastensuojelun jälkihuollon käytäntöä, sen muotoja ja osa-alueita. Jaamme seuraavassa lastensuojelun jälkihuollon toteuttamisen eri osa-alueisiin: taloudelliseen tukeen, asumisen tukemiseen, psykososiaaliseen tukeen sekä koulutuksen ja työelämään integroitumisen tukemiseen. Lisäksi tarkastelemme omana osa-alueenaan lähiverkostojen tukemista ja jälkihuollon suunnitelmallisuutta. Tällainen jako on hyvin keinotekoinen, sillä lastensuojelun jälkihuollon osa-alueet limittyvät suurilta osin päällekkäin ja tukevat toisiaan. Jako on tehty puhtaasti selkiyttämään kokonaiskuvaa lastensuojelun jälkihuollon tukemisen eri muodoista.

2.2.1 Itsenäistymisvarat ja taloudellinen tuki

Itsenäistymisvarat ovat tarkoitettu avuksi itsenäistymiseen lapsen tai nuoren siirtyessä lastensuojelun jälkihuoltoon. Varojen käyttökohteita voivat olla muun muassa asuntoon tai opiskelun edistymiseen vaikuttavat hankinnat. Kertyneitä itsenäistymisvaroja ei voida käyttää koko hoidon tai sen osien korvaamiseen vaan se on tarkoitettu nimenomaan itsenäistymisen tukemiseen. (Taskinen 2010, 155.) Kunnan on siis tuettava tarpeellisilla itsenäistymisvaroilla lasta tai nuorta, vaikka tälle olisi kertynyt varoja omista tuloista. Laissa mainituille tarpeellisilla itsenäistymisvaroille ei ole asetettu enimmäismäärää, mutta käytännössä niitä maksetaan itsenäistymisestä aiheutuvien kustannusten mukaisessa laajuudessa. (Räty 2007, 401-403.)

Itsenäistymisvarat on maksettava lastensuojelun jälkihuollon aikana, viimeistään, kun nuori täyttää 21 vuotta. Sosiaalityöntekijällä on vastuu arvioida, milloin nuori on tarpeeksi kypsä huolehtimaan raha-asioistaan. Sosiaalityöntekijä voi päättää olla maksamatta itsenäistymisvaroja silloin, kun hän on varma, että nuori ei käyttäisi niitä itsenäistymiseen vaan esimerkiksi päihteisiin. (Räty 2012, 546-547.)

Toimeentulotuki ei ole sidottu lastensuojelun jälkihuoltoon oikeutettujen kohdalla normeihin vaan sen määrä perustuu tarpeeseen ja riittävyyteen. Tarpeellisiksi

itsenäistymistä tukeviksi menoiksi voidaan lukea muun muassa oman asunnon kalustus ja opiskelun edellyttämät materiaalit. Muita itsenäistymistä tukevia menoja voivat olla myös niin sanotut aineettomat menot kuten terapia ja jotkin harrastukset (Laaksonen 2004, 41; Rätty 2007, 403.)

Taloudellista tukea voidaan myöntää lapselle tai nuorelle, jos nähdään, ettei hänen ole tarkoituksenmukaista ottaa opintolainaa opintojen mahdollistamiseksi. Opinnot pyritään toki ensisijaisesti rahoittamaan opintotukijärjestelmän avulla, mutta tämän ollessa riittämätön, nuori voi saada taloudellista tukea ilman, että hänen tarvitsee turvautua opintolainaan. (Rätty 2012, 541.)

2.2.2 Asumisen tukeminen

Nuoren itsenäistymisen kannalta on ensiarvoisen tärkeää, että asunnon saaminen ei muodostu esteeksi itsenäisen elämän alkutaipaleella. Asuntoasioiden järjestely on parasta aloittaa hyvissä ajoin, jottei ajauduta tilanteeseen, jossa nuoren on lähdettävä sijaishuoltopaikasta, mutta asuntoa ei ole vielä tarjolla. Sijaishuoltopaikasta itsenäistyvillä nuorilla on tavallisesti pienet tulot ja maksuhäiriöitä tilillään, joten oman vuokra-asunnon hankinta saattaa muodostua ongelmaksi. Lastensuojelun tukiasuntojärjestelmä on itsenäistä elämää aloittavalle nuorelle usein turvallisin väylä asunnon löytämiseksi. (Laaksonen 2004, 31-32; Reinikainen 2009, 89.) Ei ole myöskään poissuljettua, että nuori muuttaa takaisin vanhemmilleen, josta hänet on huostaan otettu (Hiitola 2009, 25).

Tukiasumisen tarkoitus on tukea nuorta asunnon järjestämisen lisäksi myös muilla itsenäistymistä tukevilla keinoilla. Tukiasumisessa tukeminen tapahtuu ohjaajan avustuksella, joka on yhteydessä nuoren jälkihuollosta vastaavaan sosiaalityöntekijään. Vaikka nuori on todennäköisesti opetellut arkipäivän elämässä tarvittavia taitoja riittävästi sijaishuoltopaikassaan, hän saattaa tarvita apua niiden soveltamiseen itsenäisesti asuessaan. Ohjaajan avulla harjoiteltavia taitoja ovat muun muassa kodinhoito, ruuanlaitto, pyykinpesu, raha-asioiden hoito ja työnhaku. Tavoitteena on, että nuori jatkaa itsenäistymistään siirtymällä tukiasunnosta omaan tavalliseen vuokra-asuntoon. Tämän takia tukiasumisessa asumisaika on yleensä rajattu (Laaksonen 2004, 25-26, 32, 35; Toivola 2005, 15.)

Yksi tuetun asumisen muoto on myös tukiperheasuminen. Tukiperheasuminen on tukiasumista tuetumpi asumismuoto, sillä siinä tukiperhe tapaa nuorta lähes päivittäin. Tukiperhe mahdollistaa myönteisen aikuissuhteen syntyminen ja nuori saa tavallisen elämän mallin arkeensa. (Laaksonen 2004, 34.)

2.2.3 Psykososiaalinen tukeminen

Lastensuojelun jälkihuollolla pyritään vahvistamaan nuoren identiteettiä, jotta tämä kykenisi selviämään itselleen asettamista tavoitteista tulevaisuudessa. Psykososiaalisesta tuesta tärkeimpänä tulee mainita aikuistuki, mutta psykososiaalisen tuen muotoja ovat myös tukihenkilöt ja -perheet, verkostokartoitus sekä vertaistukiryhmät. (Laaksonen 2004, 26-27; Taskinen 2010, 153.)

Identiteetin rakentumisen, omien vahvuuksien löytämisen ja niiden hyödyntämisen sekä tulevaisuuden tavoitteiden saavuttamisen onnistumiseksi on keskeistä, että nuorella on ainakin yksi toimiva aikuis- ja/tai viranomais-suhte. Toimiva aikuissuhde ylläpitää toivoa nuoren tulevaisuudesta sekä antaa nuorelle tunteen, että hänen asioistaan ollaan aidosti kiinnostuneita. Identiteetin rakentumiselle on tärkeää, että nuori huomaa olevansa tärkeä ja arvokas jollekin. Psykososiaalinen tuki onkin suurilta osin sosiaalityöntekijän ja nuoren tapaamisia, joissa käydään läpi nuoren lyhyen- ja pitkän tähtäimen tavoitteita ja luodaan suunnitelmia niiden täyttymiseksi sekä tarjotaan henkistä tukea. Nuori kaipaa erityisesti tukea myös niin sanottujen tavallisten ongelmien kanssa, kuten sydänsurut sekä riidat ystävien ja vanhempien kanssa. (Laaksonen 2004, 26-28.)

Vertaistukiryhmien suosio on kasvussa, sillä niistä on saatu hyvää palautetta. Keskusteluryhmien lisäksi vertaistukiryhmiä voidaan toteuttaa esimerkiksi kokkikerhojen ja viikonloppuleirien muodossa. Vertaistuki toimii nuorelle apuna arjen jaksamisessa ja elämänhallinnassa, johon minkäänlainen ammattiapu ei välttämättä täysin pysty. Vertaistukitoiminta on hyvin merkityksellinen sosiaalisten kontaktien luomispaikka ja sosiaalisen pääoman kasvattaja eikä nuori koe olevansa vain hoitojen ja muiden toimenpiteiden kohde vaan itsenäinen toimija. (Laaksonen 2004, 29-30.)

2.2.4 Koulutuksen, harrastusten ja työelämän tukeminen

Nuoren arjenhallinnan kannalta on tärkeää, että nuori on kiinnittynyt opiskeluun, työhön valmentavaan harjoitteluun tai työhön (Ruuska 2011). Nuorta pyritään valmistamaan sijaishuollon loppuvaiheessa kohtaamaan ja ymmärtämään tilanne, jolloin sijaishuolto loppuu ja omasta elämästä huolehtiminen sekä vastuun kantaminen varsinaisesti alkaa. Nuoren pitäisi kyetä pitämään arjen rutiineistaan kiinni suoriutuakseen koulutuksestaan tai työstään, eikä antautua liiaksi vapauden mukanaan tuomille houkutuksille. (Laaksonen 2004, 37.)

Nuoren koulutus, työllistymisnäkymät ja suunnitelmat on yleensä tarpeellista käydä läpi koulun opinto-ohjaajan ja työvoimatoimiston neuvojan kanssa erilaisten mahdollisuuksien kartoittamiseksi, kuitenkin salassapitovelvollisuutta rikkomatta. Nuorelle voidaan myös suositella ammatinvalintaohjelman tekemistä, työhön ja koulutukseen valmentavia palveluja sekä työpajatoimintaa, jotka helpottavat työelämään tai koulutukseen integroitumista. Yksi vaihtoehto on, että nuori tekee työharjoittelun työmarkkinatuen voimin, ja saa näin ollen arvokasta työkokemusta. (Laaksonen 2004, 37-39.)

2.2.5 Lastensuojelun jälkihuollon suunnitelmallisuus ja lähiverkosto

Jälkihuoltosuunnitelman keskeinen sisältö on nuoren tulevaisuudenkuvan hahmottaminen, tavoitteiden asettaminen ja tavoitteiden eteen työskentelyyn sitoutuminen. Jälkihuoltosuunnitelma tehdään aina yhdessä nuoren kanssa ja se pyritään tekemään realistisesti, jotta nuori pystyy sitoutumaan asettamiinsa tavoitteisiin. Työntekijän tulee kohdata nuoren toiveet ja tarpeet, mutta jätettävä nuorelle vastuu toimimisesta. Tavoitteiden täytyy olla lähtöisin nuorelta itseltään, jottei suunnitelma ole vain nuoren asioista vastaavan sosiaalityöntekijän sanelu ja visio nuoren tulevaisuudesta. Jälkihuoltosuunnitelma sisältää hyvin konkreettisia asioita, joilla avataan nuoren tulevaisuutta ja itsenäistymisen eri vaiheita sekä sitä tukevia palveluja, toimijoita, lähiverkoston tarjoamaa tukea ja vastuuta. (Laaksonen 2004, 16, 18-19; Känkäinen & Laaksonen 2006, 45.)

Lastensuojelun jälkihuoltoa suunniteltaessa ja toteutettaessa on tärkeää huomioida myös nuorelle tärkeät verkostot ja ihmiskontaktit kuten vanhemmat, sukulaiset ja

sijoituksen aikana tärkeäksi muodostuneet ihmiset. Nuorelle on tärkeää, että on mahdollisuus pitää yhteyttä lähimmäisiinsä ja saada tukea näiltä. Tämän vuoksi lastensuojelun jälkihuollon tukitoimia ei tule kohdistaa vain nuoreen, vaan myös hänen lähipiiriinsä. Lähipiiriä tulee myös informoida erilaisista tuista ja ohjata niiden pariin mikäli se nähdään tarpeellisena. Sosiaalityöntekijän tulee toimia linkkinä nuoren ja hänen lähipiirinsä välillä. (Laaksonen 2004, 43-46; Rätty 2012, 540.)

Koska lastensuojelun jälkihuoltoa toteutetaan nuoren tarpeiden mukaan, lähiverkoston kuunteleminen ja haastattelemine on erittäin merkityksellistä. Näin voidaan asettaa realistiset tavoitteet itsenäistymiselle. Tämä myös tukee hyvän aikuissuhteen luomista ja ylläpitämistä. Turvallinen aikuis- tai viranomaissuhde on nuorelle tärkeää, koska nuori kaipaa aikuisen tukea arjen asioissa ja aikuisen, jonka kanssa hän voi keskustella. (Taskinen 2010, 152.)

2.3 Lastensuojelun jälkihuollon tutkimus Suomessa

Uusi lastensuojelulaki velvoittaa kunnan järjestämään lastensuojelun jälkihuoltoa. Kun tämä kirjattiin vuonna 2007 lastensuojelulakiin, on lastensuojelun jälkihuolto ollut tasaisesti erilaisten tutkimusten kiinnostuksen kohteena. Niissä on selvitetty lastensuojelun jälkihuollon toteutumista täysi-ikäisten kohdalla, nuorten selviytymistä laitossijoituksen jälkeen, tukiperheen roolia lastensuojelun jälkihuollon asiakasnuoren tukena, laitoksen jälkihuoltotyötä, lastensuojelun jälkihuollossa olevien nuorten itsenäistymistä ja elämänhallintaa sekä jälkihuoltotyön tavoitteita. Huolimatta laajasta kiinnostuksesta lastensuojelun jälkihuollon tuloksellisuutta kohtaan tutkimusten ulkopuolelle ovat jääneet takaisin kotiin muuttaneet nuoret. Nuorten Ystävät ry:n ylläpitämä Pohjolakoti on tehnyt aktiivista tutkimus- ja kehittämistyötä lastensuojelun jälkihuollon palvelujen hyväksi erilaisten projektien kautta. (Känkänen & Laaksonen 2006, 43-44.)

Jahnukainen (2004) on tutkinut koulukodista vuosina 1996 ja 2000 itsenäistyneitä nuoria. Hänen pitkittäistutkimustaan on käytetty perusteluna lastensuojelun jälkihuollon yhteiskunnalliselle kannattavuudelle (Känkänen & Laaksonen 2006, 44). Jahnukaisen (2004, 323) tutkimuksen keskeisin tutkimustulos on, että koulukodista itsenäistyvät nuoret tarvitsevat tukea ja aikuisen läsnäoloa eniten heti sijoituksen päätyttyä ja itsenäisen elämän alkaessa.

Reinikainen (2009) on tutkinut väitöskirjassaan sijoitettuja nuoria naisia ja heidän elämäntulkuaan. Hän mainitsi keskeisimmiksi uhkiksi itsenäistymiselle yksinäisyyden tunteet ja niin kutsutun epämääräisen ja päämäärättömän elämäntulkun riskit. Reinikaisen (2009, 96-97) mukaan nuoret, joiden kohdalla jälkihuoltovelvoite oli asetettu, kokivat lastensuojelun jälkihuollon taloudelliseksi tueksi eivätkä he kokeneet saaneensa aktiivista henkistä tukea. Nuoret, jotka saivat psykiatrista apua sijoituksen jälkeen, kokivat lastensuojelun jälkihuollon jälkiseurannan ja konkreettisen tuen riittäväksi. Nuoret kokivat kuitenkin itsensä yksinäisiksi ja suurin osa tutkimushenkilöistä kertoi, ettei heillä ollut ainuttakaan läheistä aikuista elämässään itsenäistymisen alkuketkillä.

Tutkimuksista käy ilmi, että nuoret tarvitsevat ja kaipaavat lastensuojelun jälkihuoltoon räätälöidymppää ja kokonaisvaltaisempaa apua. Lisäksi psykososiaalinen tuki vaatii kehittämistä. Jossain tutkimuksissa ilmenee, että sosiaalityöntekijöiden, jälkihuolto työntekijöiden ja tukihenkilöiden vaihtuvuus haittaa lastensuojelun jälkihuollon onnistumista. Huolissaan tutkimustulosten perusteella ollaan niistä nuorista, jotka eivät kiinnity yhteiskuntaan sijoituksen jälkeen. (Känkäinen & Laaksonen 2006, 43-44.)

3 AIKUISUUS JA ITSENÄISTYMINEN

Omatoimiseen elämään ja itsenäistymiseen liittyy monia taitoja, jotka nuoren on sisäistettävä ennenkuin hän voi saavuttaa elämäntulkun. Taidot ovat terveyden ja hyvinvoinnin ylläpito, arjen taidot pitäen sisällään muun muassa siivouksen ja ruuanlaiton, rahankäytön, ajankäytön, oman toiminnan ohjaamisen ja sen kuinka sosiaalisissa tilanteissa tulee käyttäytyä. (Myllykoski ym. 2004, 52.) Myöhäisnuoruudessa, 18-22-vuotiaana, nuori jäsentyy yhteiskuntaan, hän tekee ammatillisia valintoja ja aloittaa vastuunkannon itsestään ja muista. (Aalberg & Siimes, 2007, 71).

3.1 Aikuisuus yhteiskunnassamme

Aapola ja Ketokivi (2005, 26-27) määrittelevät aikuisuuden ehdoiksi täysi-ikäisyyden, itsenäisen asumisen, opintojen päättämisen, vakiintuneen aseman työelämässä sekä oman perheen. Näiden lisäksi nyky-yhteiskunnassamme korostetaan ”yksilön kehittymistä ja itsensä löytämistä”. Nuoruus on pidentynyt huomattavasti nyky-yhteiskunnassa juuri tämän yksilöä korostavan oman itsensä löytämisen vuoksi. Perinteiset aikuisuuden määritelmät voivat joutua väistymään uuden näkökulman tieltä, koska kaikilla nuorilla ei ole mahdollisuutta tai halua saavuttaa esimerkiksi omaa perhettä tai vakiintunutta asemaa työmarkkinoilla.

Suomalaisnuoret muuttavat pois kotoa varhaisemmin verrattuna muihin Euroopan maihin. Suurimmaksi syyksi varhaiseen muuttamiseen on halu itsenäistyä. Lapsuudenkodista muutetaan keskimäärin pois noin 19 vuoden iässä. (Kupari 2011, 16-17.) Suomalaisille nuorille vastuun kantaminen omasta kodista ja toimeentulosta on keskeinen asia aikuistumisessa ja itsenäistymisessä (Salonen 2005, 79).

Suomalaisnuoret pitävät kotoa pois muuttamista 20 vuoden iässä täysin normaalina ja suotava. Nuoret kokevat jopa sosiaalista painetta muuttaa pois kotoaan, koska vanhempensa luona asuvaa 25-vuotiasta suomalaisnuorta pidetään poikkeuksellisenä. Nuorilla on myös suuri halu ja tarve asua omillaan, vaikka vanhempien luokse jääminen olisi taloudellisesti kannattavampi vaihtoehto. Nuoret korostavat halua ”oman itsensä etsimiseen” itsenäisen elämän alkuvaiheessa enemmän kuin esimerkiksi halua perheen perustamiseen ja taloudelliseen tasapainoon. (Salonen 2005, 74-75, 79, 85.)

Itsensä etsiminen antaa ikään kuin lisäaikaa aikuistumiseen. Pitkittyneessä nuoruudessa nuoret haaveilevat autonomisesta asemasta omassa elämässään, mutta silti toimivat hyvin pitkälti tuttujen sääntöjen ja normien mukaisesti. (Ketokivi 2005, 100,132.) Pietikäisen (2005, 245) mukaan nuoret korostavat itsemääräämisoikeuttaan, omaehtoisuuttaan ja omillaan toimeentulemistä, mutta ristiriitaisesti painottavat oikeuttaan esimerkiksi sosiaalietuuksiin. Nuoret haluavat elää elämäänsä omien, yksilöllisten intressien mukaisesti unohtaen perinteisen aikuistumisen mallin.

Perheellä ja sen kulttuurisilla, taloudellisilla ja sosiaalisilla pääomilla on ollut hyvin paljon vaikutusta nuorten koulutukseen ja tulevaisuudenhaaveisiin. Nuoret itse korostavat ura- ja koulutusvalintojen olleet heidän omia päätöksiään, mutta huomioiden heidän taustansa voidaan väittää, että ne myötäilevät suurelta osin vanhempien koulutusta ja elämäntapoja. (Tolonen 2005, 59-61) Myöhäisnuoruudessa identiteetti vakiintuu ja maailmankuva selkiytyy. Nuori myös pyrkii tekemään päätöksenä omaa harkintaansa käyttäen. Suurin osa nuorista kuitenkin jakaa vanhempiensa arvomaailman, jonka perusteella hän ratkoo arvokysymyksiä ja eteen tulevia ongelmia. (Nurmiranta ym. 2009, 80.)

Nuoret eivät välttämättä näe yhteiskunnan asettamia aikuistumisen kriteerejä kuten vanhempien luota muuttoa, koulutusta, työelämään integroitumista ja vakaan parisuhteen muodostamista oman aikuistumisen määreenä. Nuorille itselleen oman aikuisuuden määrittelyssä tärkeämpinä aisoina ovat vastuun kantaminen itsestään, itsenäistyminen ja elämässä selviäminen. (Raitanen 2001, 203-204.)

Aikuisuus antaa vapautta, mutta edellyttää nuorelta elämähallintaa. Aikuisuutta ei voida saavuttaa ilman elämänhallintaa. Elämänhallinnan voi määritellä yksilön kykyä ottaa vastaan ympäristön tarjoaman tuen ja kykyä kohdata sen asettamat pakot, vaatimukset, haasteet ja odotukset. Elämänhallintaan kuuluu vahvasti vastuunkanto, itsenäisten päätösten tekeminen, itsekontrolli, joustavuus sekä oman elämän epävarmuuden sietäminen. Vaikka vanhempien ja muiden kasvattajien ”oppien” sisäistäminen on tärkeää elämänhallinnan kannalta, vielä tärkeämpää on oppia vuorovaikutustaitoja ja asettamaan itselleen realistisia tavoitteita sekä tarvittaessa muokkaamaan niitä. (Raitanen 2001, 205-207.)

3.2 Kodin ulkopuolelle sijoitetun nuoren aikuistuminen ja itsenäistyminen

Sijoitettuina olleisiin lapsiin ja nuoriin on kansainvälisesti liitetty surullisia ominaisuuksia kuten huono itsetunto, aikuisuuden köyhyys, huumeriippuvuuden todennäköisyys, rikollisuus ja huono koulumenestys. (Heino 2009a, 51.) Hiitola (2006, 51) kiteyttää kansainvälisiä lastensuojelututkimuksia, joissa sijoitettuina olleisiin lapsiin liitettiin syrjäytymisuhkia, kuten aikuisuuden köyhyys, väestöä yleisemmät terveysongelmat, 4-5 -kertainen itsemurhariski, huumeriippuvuuden todennäköisyys, huono koulumenestys ja nuorena aloitettu rikollinen toiminta.

Lastensuojelutaustaisista nuorten tulevaisuudesta voi syystäkin olla huolissaan, koska heidän syrjäytymisriskinsä on muita nuoria suurempi. On todettu, että he joutuvat liian varhain ottamaan täyden vastuun elämästään. He jäävät usein yksin, koska taustalla ei ole perhettä tai muuta läheistä yhteisöä, joka lähes kaikilta muilta nuorilta löytyy. (Jahnukainen 2005, 323.)

Jotta voimme ymmärtää jälkihuoltonuoren itsenäistymistä, on syytä ottaa huomioon lastensuojelutaustaisen nuoren erilainen lapsuus ja elämäntilanne. Kitonojan (2004, 114-115) mukaan tyypillinen lastensuojelunuori, joka on sijoitettu laitokseen, on moniongelmainen. Hänellä on päihdeongelmia, mielenterveysongelmia, ongelmia koulunkäynnissä ja hän on usein yksinhuoltajaperheen lapsi. Hän on myös todennäköisemmin poika kuin tyttö. Heino (2009b, 63-64) mukaan näiden piirteiden lisäksi, laitostaustainen nuori tulee todennäköisesti köyhistä oloista ja vanhempien panos lapsen kasvatukseen ja hyvinvointiin on riittämätön. Heino (2009b, 61) mainitsee myös, että tahdonvastaiset huostaanotot ovat lisääntyneet, jolloin lasten ja nuorten vastustus huostaanottoa kohtaan saattaa heikentää sijoituksen onnistumista.

3.2.1 Sijoitetut nuoret syrjäytymisvaarassa

Heino (2006a, 93) ilmaisee huolensa siitä, että lastensuojelun asiakkaana olevat lapset ja nuoret kuvastavat syrjäytymisvaarassa olevien lasten määrää. Syrjäytyneelle nuorelle tapahtuu jossain kehitysvaiheessa jotain sellaista, joka erkaannuttaa nuoren tavanomaisesta kehityksestä. Tätä voi olla vaikea korjata jälkikäteen. Tapahtuipa syrjäytyminen mistä syystä tahansa, laitosten nuorelle tai ydinperheestä tulevalle nuorelle, on riski ajautua sellaiseen sosiaaliseen elämään, joka synnyttää jatkuvasti uusia ongelmia ja vaikeuksia. (Aalberg & Siimes 2007, 137.)

Syrjäytyminen käsitteenä voidaan määritellä huono-osaisuutta aikansaavana ja lisäävänä prosessina. Huono-osaisuuteen voi merkittävästi kuulua esimerkiksi elämäntilanteelliset ja taloudelliset ongelmat. Lastensuojelun piirissä aisiakkaina olevilla perheillä, lapsilla ja nuorilla on tavallisesti enemmän elämäntilanteella huono-osaisuutta ja hyvinvoinnin ongelmia. (Raunio 2006, 18, 26, 99.) Huono-osaisuus yhteiskunnassamme on ongelma, joka pitää sisällään puutteellisuuden vaikuttaa ja

osallistua sekä kasvattaa eroja ihmisten hyvinvoinnissa ja elinoloissa (Kuokkanen ym. 2011, 25).

Kodin ulkopolelle sijoitettu nuori, joka kokee huostaanoton ja sijoituspaikkansa kaiken pahan alkuna, pitää sijoituspaikkaansa syynä sijoituksen jälkeisiin ikäviin tapahtumiin tai kokee, että tuhoava käyttäytyminen oli alkanut jo huostaanoton aikana. Nuori, jonka mukaan laitostausta leimaa häntä, pelkää leiman vaikuttavan esimerkiksi asioimiseen viranomaisten kanssa. Leiman kantaminen lisää syrjäytymisriskiä ja alentaa nuoren itsetuntoa. (Kekoni 2004, 340-341.)

Sijoitetuista nuorista voidaan erottaa epävakaaat nuoret, joilla on vaihteleva elämä ja joiden lähipiiri viettää epämääräistä elämää. Kaikilla epävakailta nuorilla esiintyy jonkin verran riskikäyttäytymistä kuten päihteitä ja rikoksia, mutta heidän tulevaisuuden kuvansa on positiivinen. Kyseiset nuoret ovat saattaneet tietoisesti valita ennakoimattoman elämäntyylin ja ikään kuin etsivät itseään ja paikkaansa. (Jahnukainen 2004, 304-305.) Myös Reinikaisen (2009, 98) tutkimuksessa voidaan havaita epävakaaat nuoret. Sijoituksen jälkeen itsenäistä elämää aloittavat nuoret naiset kuvailivat elämäänsä levottomaksi ja suunnittelemattomaksi. He näkivät elämänsä kuin se olisi suurta sattumien kauppaa, jossa he vain ajelehtivat tilanteesta toiseen ilman päämäärää.

Päihteet ja rikokset kulkevat usein rinnakkain huostaanotetun nuoren elämässä, joka on vaarassa syrjäytyä. Tällaiselle riskialttiille elämälle on ominaista, ettei nuorella ole palkkatyötä eikä koulutusta. Tämän kaltaisen nuoren sijoitussyy on useammin liittynyt rikoksiin ja päihteisiin ja hänen koulukotikokemuksensa on ollut kielteinen. Riskikäyttäytyminen etenkin pojilla liittyy heti sijoituksen jälkeiseen aikaan, varhaiseen itsenäistymiseen. Tätä voidaan pitää ohimenevänä kokeiluvaiheena, mutta se joka tapauksessa nostaa syrjäytymisriskiä. (Jahnukainen 2005, 309, 317.)

3.2.2 Sijotuksesta hyvin eväin elämään

Jos ohjaus ja tukeminen onnistuvat ja niihin panostetaan, kodin ulkopuolelle sijoitetun nuoren tarpeisiin voidaan vastata hänen siirtyessä sijaishuollosta lastensuojelun jälkihuoltoon ja itsenäiseen elämään (Spencer ym. 2010, 232). Nuoren oma myönteinen asenne jälkihuoltoa kohtaan, ja nuoren kannustaminen aloitteellisuuteen

parantavat jälkihuollon onnistuneisuutta eli sitä, että nuori on itsenäisesti pärjäävä aikuinen (Aaltonen & Heikkinen 2009, 169-170).

Luotettavat ihmissuhteet, etenkin jos nuori on saanut luotua sellaisen aikuisen kanssa, ennustavat elämäkululle hyvää ja tukevat sijoitetun nuoren itsenäistymistä. Myös opiskeluun tai työelämään kiinnittyminen vahvistavat lastensuojelun jälkihuollon onnistuneisuutta. (Hiitola 2009, 48.)

Sijoitussyy ja kokemukset sijoituksesta ennustavat nuoren elämäntulkua sijoituksen jälkeen. Huostaanotetut nuoret, joiden sijoitusaika on ollut pidempi ja joiden kokemukset sijoituksesta ovat myönteisiä kiinnittyvät yhteiskuntaan todennäköisemmin. Heille ilmenee vähiten riskikäyttäytymistä ja heillä on työura, opiskelu kesken tai he ovat perustaneet perheen. (Jahnukainen 2005, 300; Heino 2009, 48.)

Parisuhteessa vakiintuminen ehkäisee tai lopettaa riskikäyttäytymisen. Etenkin pojilla on havaittavissa parisuhteen myönteinen vaikutus elämäntulkun. (Jahnukainen 2004, 319.) Reinikaisen (2009, 99-100) mukaan naiset löysivät nopeasti kumppanin sijoituksen jälkeen, mutta jälkepäin ajattelivat nopean ja varhaisen sitoutumisen olevan turvan ja tuen hakemista.

Huostaanotetulla nuorella voi olla keskivertoa suurempi riski syrjäytyä, mutta myönteinen suhtautuminen tulevaisuuteen pienentää tätä riskiä. Jos nuorella on realistisia haaveita ja suunnitelmia elämälleen ja hän hakeutuu tuen piiriin ja on valmis ottamaan tukea vastaan, riski syrjäytyä pienenee. (Hiitola 2009, 48.) Nuoren oma asenne voi ratkaista paljon ja pienentää syrjäytymisriskiä huomattavasti (Kekoni 2005, 337).

3.3 Sijoitettujen ja kotona kasvaneiden nuorten itsenäistymisen ja aikuistumisen vertailua

Havaitsimme, että nuorten itsenäistymistä koskevissa tutkimuksissa esiin nousee vahvasti nuorten itsensä etsimisen tarve. Lastensuojelutaustaisia nuoria koskevissa tutkimuksissa tätä ilmenee kuitenkin vähänlaisesti. Usein tällainen itsensä etsiminen tulkitaan epävakaudeksi, joka ilmenee levottomuutena ja suunnitelmattomuutena.

Meitä kiinnostaa, miksi lastensuojelutaustaisen nuoren itsensä etsimisestä ollaan huolissaan, kun taas lastensuojelutaustattomille nuorille tämä on täysin sallittua, jopa suotavaa.

Mielestämme lastensuojelutaustattomat nuoret kokevat tärkeäksi kotoa pois muuttamisen ja itsenäisen elämän aloittamisen, lastensuojelutaustaiset nuoret kokevat itsenäisyyden alkutaipaleet yksinäisiksi. Jos nuorelta puuttuu perheen ja läheisten tukiverkko, on itsenäisen elämän aloittaminen hankalaa. Opinnäytteessämme pyrimme saamaan vastauksen siihen, kuinka jälkihuolto paikkaa läheisten tukiverkon puutetta. Tutkimusten valossa se on merkittävä, ellei merkittävin asia itsenäisen elämän harjoittamisessa ja aloittamisessa.

Oletamme, että usealla lastensuojelutaustaisella nuorella on takanaan rikkinäinen menneisyys, jonka vaikutukset saattavat olla kauaskantoisia. Tällöin vastuun ottaminen omasta elämästä saattaa tulla liian varhain ja käydä liian kuormittavaksi. Luulemme, että laitostaustainen nuori on elänyt ennen itsenäistymistä yhteisössä, josta muuttaminen omilleen on suuri muutos. Yhteisön säännöt, tavat ja normit eivät enää päde yhteisön ulkopuolella eikä nuorella ole enää useita ihmisiä ympärillään. Ymmärrämme, että nuoren, jolla ei ole laitostaustaa ja nuoren, joka on elänyt täysi-ikäiseksi saakka lastensuojelulaitoksessa, on hyvin erilaiset lähtökohdat aloittaa itsenäistä elämää.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tutkimuskysymykset määrittivät paljon sitä, että kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus valikoitui tutkimustyypiksi tähän opinnäytteeseen. Tutkimuskysymyksemme ovat: *Miten Sosiaaliasema Sataman lastensuojelun jälkihuolto tukee lastensuojelutaustaisen nuoren aikuistumista ja itsenäistymistä? Mitkä ovat jälkihuollettavan tarpeet itsenäistymisen tukemisessa? Miten jälkihuollettavan ja jälkihuoltotyöntekijän näkemykset nuoren tarpeista eroavat ja kohtaavat?* Saadaksemme kattavat vastaukset tutkimuskysymyksiin, valitsimme tutkimusmenetelmäksi haastattelun, joka on yksi laadullisen tutkimuksen metodeista. Otoksemme ei ole tutkimuksessa suuri, johtuen suuremman aineiston litteroinnin aiheuttamasta kohtuuttomasta työmäärästä ja siitä tosiasiasta, ettei laadullisella

tutkimuksella pyritä tilastolliseen merkittävyyteen vaan kohteen kuvaamiseen kokonaisvaltaisesti. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 35-36.)

4.1 Haastattelumenetelmä

Valitsimme haastattelumenetelmäksemme teemahaastattelun, koska siinä kysymyksillä ei ole tarkasti määriteltyä muotoa. (Hirsjärvi & Hurme 1991, 36). Lisäksi tutkimuskysymyksemme käsittelevät teemoja, joita haastateltavat eivät päivittäin käsittele ja osa kysymyksistä saattaa olla emotionaalisesti arkoja. Hirsjärven & Hurmeen (1991, 35) mukaan tällöin teemahaastattelu on hyvä keino yrittää saada vastausta ilmiöstä. Laadimme sekä nuorille että työntekijöille omat teemahaastattelurunkonsa (*liite 2*), joissa käsitelimme samoja teemoja, mutta kysymysten asettelu oli erilainen.

Teemahaastattelun haastattelurungossa ei ole yksittäisiä kysymyksiä vaan siihen on laadittu teema-alueuuttelo. Haastattelija käyttää sitä haastattelutilanteessa muistilistanaan eikä orjallisesti seuraa haastattelurunkoa. Teemat ohjaavat keskustelua. Teemat siis konkretisoidaan kysymyksiksi haastattelutilanteessa. Teemojen väljyyttä perustellaan sillä, että näin jokainen haastateltava voi oman ajatusmaailmansa kautta kertoa tutkittavasta ilmiöstä. Näin tutkittavan ilmiön moninaisuus saadaan näkyviin parhaiten. (Hirsjärvi & Hurme 1991, 41-42.) Tämän kaltainen haastattelu sopi opinnäytetyömme aineistonkeruumenetelmäksi erittäin hyvin, koska halusimme tehdä haastattelusta keskustelunomaisen tilanteen. Halusimme välttää tilanteen, jossa haastateltava tuntisi, että häntä kuulustellaan.

Teemahaastattelu sopi opinnäyttemme aineistonkeruumenetelmäksi hyvin, koska siinä vastaaja pääsee puhumaan avoimesti, mutta teemahaastattelurunko takaa sen, että kaikkien haastateltavien kanssa päästään keskustelemaan samoista asioista. Teemahaastattelurunko auttaa myös analysointi vaiheessa. Huolella mietityn rungon avulla on helppo lähestyä litteroitua aineistoa. (Eskola & Suoranta 1998, 86-87)

Teemahaastattelun ja avoimen haastattelun työmäärä aineiston analyysivaiheessa on lähestulkoon yhtä suuri, mutta molemmilla haastattelumenetelmillä saatu tieto on yhtä syväluotaavaa. Avoin haastattelu, joka on arkisen keskustelun omaista, ei siis tuota enempää tietoa kuin haastattelijan ohjaama teemahaastattelu. Haastateltavien määrä

täytyy jättää avoimessa haastattelussa pieneksi, kun taas teemahaastattelua käyttäen voidaan haastatella useampia henkilöitä. (Hirsijärven & Hurmeen 1991, 38.)

4.2 Tutkimusprosessin eteneminen ja kohderyhmä

Opinnäytteemme tilaaja on sosiaaliasema Satama Tampereelta. Satama vastaa sijoitettujen 18-21-vuotiaiden jälkihuollosta. Jälkihuoltoa Satamassa toteutetaan 12 sosiaalityöntekijän ja kahden jälkihuollon ohjaajan toimesta. Lisäksi jälkihuoltoa toteuttaa palvelujen tarjoajien verkosto, joihin asiakkaat tarpeen mukaan Sataman kautta ohjataan.

Satamasta meillä oli kaksi yhteyshenkilöä, jotka auttoivat meitä haastateltavien valinnassa. Keskustelimme yhteyshenkilöiden kanssa siitä, millaisia haastateltavia halusimme opinnäytteeseemme. Heillä oli myös selkeä näkemys siitä keiden kanssa yhteistyö todennäköisesti sujuisi parhaiten. Yhteyshenkilömme suosittelivat meille haastateltavia, jotka heidän mukaansa antaisivat jälkihuollosta mahdollisimman realistisen ja kattavan kuvan. On vaikea määritellä, milloin otos on kattava ja tarpeeksi edustava tutkittavaan ilmiöön nähden (Hirsjärvi & Hurme 2000, 60). Meille kuitenkin kaikkein tärkeintä haastateltavien valinnassa oli yhteistyöhalukkuus, tasainen sukupuolijakauma ja asiakkuus jälkihuollossa. Opinnäytteemme perustella ei voi, emmekä siihen pyrkineetkään, sanoa, millaisia nuoria jälkihuollossa keskimäärin on.

Yhteyshenkilöt antoivat meille nuorten yhteystiedot ja sovimme haastattelujen ajankohdat ja paikat puhelimitse. Annoimme nuorille vapauden päättää, missä haastattelut pidetään. Haastattelupaikan valinta on tärkeää haastattelun onnistumisen kannalta. Kaikki haastateltavat eivät välttämättä halua, että haastateltava näkee heidän kotinsa vaikka koti voisi olla kaikkein luonnollisin paikka haastateltavalle. tehdä. (Hirsjärvi & Hurme 200, 75-75.) Nuoria ei ollut vaikea houkutella haastatteluun vaan he kaikki suostuivat ilmeisen mielellään haastateltaviksi kuultuaan ensin haastattelun teemoista ja opinnäytteemme tarkoituksesta. Nuoria meillä oli viisi. Lisäksi haastattelimme kolmea jälkihuollon työntekijää.

Kaikki haastattelemamme nuoret olivat olleet sijoitettuna kodin ulkopuolelle ja sijoitus oli päättynyt heidän täyttäessään 18 vuotta. Kukaan haastateltavista ei ollut muuttanut takaisin vanhempiensa luokse sijoituksen päätyttyä.

Työntekijöistä haastattelimme kahta jälkihuoltotyöntekijää ja yhtä sosiaalityöntekijää. Jälkihuoltotyöntekijän ja sosiaalityöntekijän työnkuvat eroavat jonkin verran toisistaan. Sosiaalityöntekijä on usein, joskus jopa koko nuoren sijoituksen ajan ja ennen sitä, tehnyt systemaattisesti töitä saman nuoren kanssa. Jälkihuoltotyöntekijä aloittaa yleensä yhteistyön nuoren kanssa jälkihuollon alkaessa eli silloin, kun nuori täyttää 18 vuotta. Halusimme saada sekä sosiaalityöntekijän että jälkihuoltotyöntekijän kokemukset nuoren tarpeista opinnäytteeseemme, koska he ehkä juuri työnkuvansa vuoksi katsovat nuoren tarpeita eri näkökulmista.

4.3 Haastattelujen kulku

Ensimmäinen haastattelupäivänä tarkoituksenamme oli haastatella kolmea nuorta. Kaksi heistä asui yhdessä ja olimme sopineet haastattelun heidän kotiinsa. Kolmas haastattelu oli sovittu sosiaaliasema Satamaan. Tarkoituksemme oli suorittaa haastattelut työparina. Tämä ei kuitenkaan sujunut aivan suunnitelmien mukaan, sillä kaksi haastateltavistamme oli unohtanut haastattelun ja kolmannelle tuli äkillinen henkilökohtainen este.

Saimme kuitenkin sovittua uudet haastatteluajat kaikkien kolmen kanssa. Ensimmäisenä haastattelupäivänä teimme yhden parihaastattelun. Alkuperäinen ajatuksemme oli, että olisimme haastatelleet kahta yhdessä asuvaa nuorta erikseen, mutta aikataulullisista syistä tämä ei kuitenkaan onnistunut. Valintamme tehdä parihaastattelu oli oikea, koska yhdessä asuvien nuorten toisistaan saama turva ja tuki vapautti ilmapiiriä huomattavasti. Luulemme, että haastattelun rento ilmapiiri ja keskustelun sujuva kulku johtui siitä, että teimme haastattelun heidän kotonaan.

Oli myös syytä olettaa, että haastattelutilanne jännitti haastateltavia niin paljon, että toisesta haastateltavasta saatu tuki auttoi jännitykseen. Ryhmähaastattelua on myös perusteltua käyttää, kun oletetaan, että haastateltavat muistavat tapahtumia paremmin yhdessä kuin yksin. (Eskola & Suoranta 1998, 94.)

Toisena haastattelu päivänä teimme kolme haastattelua, yhden työparina ja kaksi erikseen. Päivän ensimmäinen haastattelu suoritettiin sosiaaliasema Satamassa. Se sujui hyvin luontevasti eikä haastateltava liioin jännittänyt kahta haastateltavaa.

Haastateltava käyttäytyi haastattelussa rauhallisesti ja asiallisesti. Hän tuntui miettineen puhelimesta antamiamme teemoja etukäteen.

Seuraavat haastattelut suoritimme samaan aikaan eri paikoissa. Ensimmäisen haastattelupäivän peruuntunut haastattelu suoritettiin nyt Sataman tiloissa ja toinen eräässä Tampereen alueen itsenäistymisyksikössä. Pienten epäselvyyksien jälkeen molemmat haastattelut suoritettiin onnistuneesti.

Nuorille tehdyistä haastatteluista nousseiden teemojen perusteella muokkasimme jälkihuollon työntekijöille laatimaamme haastattelurunkoa. Työntekijät haastattelimme kahden päivän aikana, kaksi viikkoa nuorille tekemiemme haastattelujen jälkeen. Työntekijät suhtautuivat haastattelutilanteeseen tottuneen oloisesti ja vastasivat kysymyksiin hyvin kattavasti. Jokainen haastateltava allekirjoitti myös luvan haastattelumateriaalin käyttämiseen opinnäytetyössämme (*liite 1*).

4.4 Aineiston analyysi

Kvalitatiivisen tutkimuksen aineiston analyysissä aineistoon saadaan selkeyttä ja sitä kautta luodaan uutta tietoa tutkittavasta asiasta. Teemahaastattelurunkomme auttoi tuomaan analyysi vaiheeseen kaipaamamme selkeyttä. Runko itsessään jo jäsentää aineistoa ja siitä on helppo lähteä liikkeelle aineiston analyysissä. (Eskola & Suoranta 1998. 137, 150.) Teemahaastattelurunkomme pääteemat, joilla pyrimme saamaan vastaukset tutkimuskysymyksiimme, olivat itsenäistyminen, kokemus lastensuojelun jälkihuollosta ja lastensuojelun jälkihuollon merkitys. Analyysivaiheessa purimme aineistoamme lastensuojelun jälkihuollon tuen muotojen perusteella, joita ovat taloudellinen tuki, asumisen tukeminen, psykososiaalinen tukeminen ja koulutuksen ja työelämän tukeminen.

Jo haastattelutilanne antaa mahdollisuuden analyysille. Havainnoimamme asiat haastattelutilanteessa antoivat suuntaa tuloksille. (Hirjärvi & Hurme 2000, 136.) Esimerkiksi ensimmäisen haastattelupäivän peruuntuneet ja myöhästyneet haastattelut kertoivat meille omalla tavallaan nuorten elämänhallinnallisista taidoista.

Litteroimme haastattelumme sanatarkasti vain pieniä hetkiä pois jättäen. Tätä kutsutaan valikoivaksi litteroinniksi, jossa epäolennaiset asiat tutkimuskysymyksiin

nähdän jätetään litteroimatta (Hirsjärvi & Hurme 2000, 138). Epäolennaisia asioita haastatteluissamme olivat niiden alut ja loput. Litteroitua aineistoa kertyi yhteensä 75 sivua ja nauhoitettuja haastatteluja oli lähes viisi tuntia.

Teemoittelu analyysitapana jäsentää toisiaan muistuttavat vastaukset saman teeman alle ja sen tarkoituksena on etsiä spesifiin teemaan näkökulmia (Hirsjärvi & Hurme 2000, 173). Alla yksinkertainen esimerkki, kuinka olemme jäsentäneet vastauksia saman teeman alle ja josta haastateltavan asumisjärjestely käy ilmi:

Asutko yksin?

En, mä asun poikaystävän kans (H3)

Oot sä asunut yksin sen kolme vuotta?

Joo. Joo. No joo... oon oon. Periaatteessa oon. (H5)

5 TULOKSET

Tulosten hahmotuttua huomasimme, että kolme tutkimuskysymystämme linkittyvät toisiinsa hyvin vahvasti. Niiden erottelu olisi ollut erittäin keinotekoisista ja tulosten esittämisen kannalta epäjonhdonmukaista. Esittelemme tuloksemme vastaten kahteen ensimmäiseen tutkimuskysymykseen, *miten Sosiaaliasema Sataman jälkihuolto tukee lastensuojelutaustaisen nuoren aikuistumista ja itsenäistymistä ja mitkä ovat jälkihuollettavan tarpeet itsenäistymisen tukemisessa*, samojen otsikoiden alla. Kuljetamme kolmatta tutkimuskysymystä, *miten jälkihuollettavan ja jälkihuoltotyöntekijän näkemykset nuoren tarpeista eroavat ja kohtaavat*, läpi tulososion kahden ensimmäisen tutkimuskysymyksen rinnalla. Erittelemme vielä oman otsikon alle kaikkein selkeimmin esiin nousevat erot ja yhteneväisyydet nuorten ja työntekijöiden välillä lastensuojelutaustaisen nuoren tarpeista itsenäistymisessä.

Jäsensimme tuloksemme lain jälkihuollolle asettamien vähimmäisvaatimusten perusteella. Lastensuojelulaki edellyttää jälkihuoltoon kuuluvan ainakin seuraavat tukemisen muodot: taloudellinen tukeminen, asumisen tukeminen, psykososiaalinen

tukeminen, työelämän tukeminen ja kouluksen tukeminen. Lisäsimme itse listaan arjen taitojen hallinnan, jonka sijoitimme asumisen tukemista käsittelevään osioon. Myös useat eri kirjoittajat käyttävät tämän kaltaista jaottelua jälkihuollon tukemisen muotojen jäsentämiseen.

Havainnollistamme tuloksiamme suorilla lainauksilla haastatteluista. Haastattelemamme nuoret olemme nimenneet H1, H2, H3, H4 ja H5. Haastattelemamme työntekijät on nimetty TH1, TH2 ja TH3.

5.1 Itsenäistymisvarat ja taloudellinen tuki

Kaikki haastattelemamme nuoret (n=5) ovat saaneet taloudellista tukea jälkihuollossa. Tässä opinnäytteessä ymmärrämme jälkihuollon taloudellisen tuen koostuvan sekä toimeentulotuesta, että itsenäistymisvaroista. Jälkihuollon aikana saatu rahallinen tuki oli suurimmalle osalle haastattelemistamme nuorista (n=4) taloudellisesti merkittävä etu. Kaikki, joille jälkihuollon rahallinen tuki on ollut taloudellisesti merkittävää (n=4), suhtautuivat siihen myös hyvin positiivisesti. Nuorista kukaan (n=5) ei kuitenkaan nähnyt taloudellista tilannettaan huonona, vaikka kohdejoukosta ainoastaan yksi oli jälkihuollon aikana ollut ansiotyössä.

” Sillai et pelkästää joku se, et saat vuokrarahat ja sitte niinku jonku vaaterahan ja tällai näin.” (H4)

”Että toi rahallinen tuki. Sehän on ihan hirvee plussa.” (H5)

Haastattelemistamme nuorista suurin osa (n=4) nosti esiin erityisesti itsenäistymisvarat taloudellista selviämistä helpottavana tekijänä.

”Sitten kun mulla oli niitä itsenäistymisvaroja kertyny niin niistä maksettiin sitten ne sakot pois ja kaikki mitä pysty maksaa periaatteessa.” (H5)

”Tosiaan se, missä se on mulla viime aikoina näkyny on se, et siellä on ne itsenäistymisvarat. Sellanen vähän niinku pankki.” (H2)

Itsenäistymisvarojen suuri merkitys lastensuojelun asiakkaana olleelle itsenäistyvälle nuorelle on hyvin ymmärrettävää. Rädyn (2012, 544) mukaan nuoren itsenäistymistä tukeva toiminta ja siihen liittyvät hankinnat tulee rahoittaa itsenäistymisvaroilla. Itsenäistymisvarojen merkittävyyttä määrittää paljon se, kuinka paljon niitä on saatu sijoituksen loputtua. Laaksonen (2004, 41-42) väittää nuorten asettuvan taloudellisesti eriarvoiseen asemaan toisiinsa nähden sijoituksen päätyttyä, koska osa nuorista on sijoituksen kestosta riippuen kerryttänyt itselleen huomattavan summan itsenäistymisvaroja, kun taas osa jää alkuavustuksen varaan. Koska haastattelemistamme nuorista kenelläkään ei ollut vakituista ansiotyötä, olisi itsenäistymistä tukevien hankintojen teko sijoituksen loppuessa varsin hankalaa ilman akuutteihin hankintoihin käytettävissä olevaa rahasummaa.

Reinikaisen (2009, 109) mukaan lastensuojelulaitoksesta itsenäistyvien nuorten kokemukseen omasta taloudellisesta tilanteesta vaikuttavat monet eri tekijät. Muun muassa henkilökohtaiset kulutustoiveet, käsitys ”kohtuullisesta” taloudellisesta tilanteesta sekä velat ja menot saattavat vaikuttaa yksilölliseen kokemukseen omasta taloudellisesta tilanteesta. Tämä saattaa selittää sen, miksi haastattelemistamme nuorista kukaan ei nähnyt taloudellista tilannettaan huonona alhaisista tuloista huolimatta.

Jälkihuollon työntekijöistä suurin osa (n=2) esitti nuoren rahankäytön olevan opeteltavien asioiden kärkipäässä sijoituksen päätyttyä. Yksi työntekijöistä nosti myös nuoren holtittoman rahankäytön yhdeksi suurimmista jälkihuoltoa vaikeuttavista tekijöistä. Yhtenä huolenaiheena on nuorten pikavippikierre. Kaartinen & Lähteenmaa (2006) huomauttavat, että pikavippien holtiton ottaminen onkin usein alhaisimpiin tuloluokkiin kuuluvien ongelma.

”No jos nuori sotkee asiansa taloudellisesti, raha-asiansa. Eli ottaa pikavippejä semmoset määrät, ettei selviä niistä. Sitten se, ettei pysty hoitamaan itsenäisesti vuokranmaksujuttuja, eli asuminen ei onnistu eli jättää vuokrat maksamatta. Ja niitä joudutaan sitte selvittämään. Ne on joskus tosi hankalia kuvioita, joita on muodostunu, niin selvillä jälkikäteen.” (TH2)

*”Sitten on vielä nää taloudelliset niinku jutut, mitä pitää opetella”
(TH1)*

”Pikkasen semmonen omnipotentti tunne on monella, että ne pystyy tekemään mitä vaan ja ottamaan pikavippejä miten vaan.” (TH2)

Suurin osa työntekijöistä (n=2) näki taloudellisen tuen myös tärkeänä jälkihuoltoon sitouttavana tekijänä. Koska toimeentulotuki on jälkihuollettaville pääsääntöisesti tärkeä tulon lähde, nuoret ovat usein valmiita sitoutumaan jälkihuoltoon taloudellisen tuen vuoksi sekä saadakseen apua toimeentulotuen hakemiseen.

”Et sit ku sä rupeet miettimään sä saat sitä ensimmäistä.. jos sä et oo töissä, eikä sulla oo opiskelupaikkaa, niin sä oot tavallaan sen toimeentulotuen armoilla.” (TH2)

”- - suurimmalla osalla sitte on ainaki se toimeentulotukiasia tai semmonen raha-asioihin liittyvät jutut mitä nuoret on pääsääntöisesti halukkaita hakemaan.” (TH3)

Huolimatta työntekijöiden esiin nostamista mahdollisista nuoren taloutta vaikeuttavista asioista, nuoret eivät nähneet taloudellista tilannettaan huonona. Haastattattemistamme nuorista ainoastaan yksi nosti esiin taloutta vaikeuttavan tekijän.

”Noi perintähommat on ollu sillai vähä vittumaisia.. Mis joutuu miettii montaa asiaa.” (H4)

On kuitenkin huomattava, että suurin osa (n=4) puhui itsenäistymisvarojen käytöstä talouden hoitoon ja yllättäviin kuluihin. Ainakin osalla nuorista (n=2) itsenäistymisvaroja oli vielä käyttämättä haastatteluja tehtäessä. Nuoret eivät siis ole eläneet täysin toimeentulotuen varassa. Oletettavasti taloudelliset ongelmat kasautuvat jälkihuollon alkuvaiheessa sellaisten nuorten kohdalla, jotka ovat saaneet vain vähäisesti itsenäistymisvaroja käyttöönsä. Yksi työntekijöistä (n=1) nostaa esiin yhteiskunnan asettamat paineet hankinnoille, joita itsenäistyvän nuoren oletetaan tekevän.

”Et jos nyt ajatellaan näitä nuoria, niin aika monella on aika kovat tarpeet, että mitää ensimmäisenä saada se ja se. Et se paine tulee ehkä ulkookinpäin niille nuorille. Pitää olla kännykkä, netti, televisio, kaikki vehkeet.” (TH2)

Haastattelemistamme nuorista kukaan (n=5) ei kuitenkaan tuonut ilmi, että olisi jäänyt paitsi jostakin hyödykkeestä tai palvelusta taloudellisen tilanteensa vuoksi. Nuoret siis ilmeisesti kokivat rahallisen tuen riittävänä omaan taloudenhallintaansa. Itsenäistymisvarojen merkitys tulee kuitenkin huomioida myös tässä kontekstissa. Suurienkin hankintojen teko itsenäistymisen alkuvaiheessa on huomattavasti helpompaa, jos itsenäistymisvaroja on ehtinyt kertyä huomattava summa. Näiden tulosten valossa voidaan sanoa, että haastattelemiemme jälkihuollossa olevien itsenäistyvien nuorten taloudellisen tuen tarpeeseen on vastattu. Kukaan jälkihuollettavista (n=5) ei kokenut taloudellista tilannettaan huonoksi ja kaikki heistä (n=5) olivat saaneet jälkihuollon tarjoamaa taloudellista tukea ja tukea saaneista suurin osa (n=4) koki sen merkittäväksi taloudelliselle hyvinvoinnilleen.

5.2 Asumisen tukeminen ja arjentaitojen hallinta

Haastattelemistamme nuorista neljä asui itsenäisesti vuokra-asunnossa yksin tai kumppanin kanssa. Yksi nuorista asui tukiasunnossa. Kukaan nuorista ei ollut muuttanut sijoituksen jälkeen takaisin vanhemmilleen. Lähes kaikki (n=4) olivat asuneet useissa eri asunnoissa, jopa eri kaupungeissa, ennen sopivan asuntojärjestelyn löytymistä. Kaikki viisi nuorta kertoivat itsenäisen asumisen alkutaipaleisiin liittyneen joitain ongelmia.

”Yksin asuin. Ja sitten... niitä asuntoja on tässä ollut muutamakin. Välillä on poikaystävän kanssa muutettu yhteen ja sitten erottu ja kaupungeja vaihdeltu.” (H5)

On tavallista, että huostaanotetut nuoret muuttavat usein ennen paikalleen asettumista. Monet nuoret käsittävät vasta pysyvän kodin löytymisen itsenäistymiseksi (Reinkainen 2009, 99). Aineistossamme tällainen jatkuva muuttaminen kuitenkin romutti jälkihuollon suunnitelmallisuutta. Nuoret itse vaihtavat kaupungeja ja näin

ollen jälkihuollon tarjoajaa, joten heidän tarpeisiinsa itsenäistymisen alkuaskeleina voi olla vaikea vastata. Muuttuvien työntekijöiden ja tukihenkilöiden on todettu haittaavan jälkihuollon tuloksellisuutta (Känkänen & Laaksonen 2006, 43-44).

Kysyessämme, mikä omilleen muuttamisessa tuotti ongelmia sijoituksen päätyttyä, nuorista suurin osa (n=3) mainitsee sen, että on pärjättävä aivan yksin. Enemmistö nuorista (n=3) mainitsee myös raha-asiat ja arjen askareet (esimerkiksi ruuan laitto, KELA:n kanssa asiointi ja arjen aikatauluttaminen) hankaliksi asioiksi yksin asumisessa. Kaikki nuoret (n=5) kokivat, että jälkihuolto oli heitä auttanut arjen pyörittämisessä.

”Varmaa se, et tajuaa, et joutuu tekee kaiken ihan ite. Niinku ihan alusta alkaen.” (H4)

”Oikeesti varmaan ihan kaikki. Jotku lääkäritki, mihin mä soitan, mistä mä saan lääkärin?” (H3)

”Ja mä halusin tukihenkilän, ku oli kuitenkin ku muutti yksin, niin oli hirveesti asioita, mistä ei tiennyt. Esimerkiks taloudellisissa asioissa. Että niinku avata joku sähkö sopimukset ja kaikki tämmöset näin.” (H5)

Laitostaustainen nuori jää hyvin usein yksin. Muuttaminen laitoksesta yksin asumaan on valtava elämänmuutos (Jahnukainen 2005, 232). Nuoret, jotka muuttavat vanhempiensa luota itsenäisesti asumaan, kokevat suurimpina ongelmina asunnon etsimisen ja viranomaistahojen kanssa asioinnin. Kolmantena huolenaiheena on yksinäisyys. Kuitenkin lähes kaikki nuoret, jotka kokevat edellä mainittuja vaikeuksia, luottavat siihen, että saavat apua vanhemmiltaan. (Kupari 2011, 21.) Haastattelemiemme nuorten kokemukset yhteisöstä yksin asumiseen kulminoituivat arjenhallinnan ongelmiin. Huostaanotetun nuoren elämähallintataidot ovat usein puutteelliset. (Karlsson 2009) Jos nuori pelkää, että hänet on laitostaustansa vuoksi leimattu, se voi vaikuttaa hänen asioimiseensa esimerkiksi lääkärin vastaanotolla (Kekoni 2004, 340-341). Haastattelemamme nuoret eivät kokeneet tullessa leimatuksi taustansa vuoksi vaan heidän yksin asumisen ongelmansa selittyivät sillä,

etteivät he olleet tietoisia, miten he hoitavat itsenäiseen elämään liittyviä, arkisiakin asioita.

Haastattelemamme työntekijät olivat hyvin perillä nuorten ongelmista itsenäistymisen alku metreillä. Heistä kaksi pitäisi yhtenä ratkaisuna ongelmaan sitä, että yhteistyö nuoren kanssa aloitettaisiin aikaisemmin, jotta nuorelle olisi selvä näkemys siitä, mitä häneltä odotetaan jälkihuollossa ja toisaalta nuori tietäisi, mihin hän on oikeutettu ottaessaan vastaan jälkihuollon tuen.

”Löydettäs heti semmonen mahdollisimman oikea (asumismuoto), ainahan sitä ei voi tietää. Välillä tulee sellasia, että huomataan, että tän asiakkaan taidot, voimavarat ja elämänhallinta ei ollu sillä tasolla, kun me ajateltiin. Sitten tulee pettymys heti siihen jälkihuollon alkuun.” (H1)

Pysyvyys lastensuojelutyössä nähdään tärkeänä ja sitä usein käytetään lastensuojelutyön laadun kriteerinä. Ihmissuhteiden pysyvyys, sijoituspaikan pysyvyys ja työntekijöiden pysyvyys nähdään merkityksellisinä, jotta sijoitusprosessissa onnistuttaisiin mahdollisimman hyvin. (Puustinen-Korhonen & Pösö 2010, 3.) Työntekijöiden haastatteluista käy selvästi ilmi, että yhteistyön aloittaminen aikaisemmin ja tutustuminen molemminpuolin tukisivat jatkuvuuden ja pysyvyyden ajatusta lastensuojelutyöstä.

5.3 Psykososiaalinen tuki

Jälkihuollon tarjoama psykososiaalinen tuki oli kaikille nuorille merkityksellistä. Suurin osa (n=3) koki sen erittäin merkittäväksi ja lopuillekin (n=2) se oli jollain asteella merkittävää. Kaikki nuoret kokivat erityisen merkitykselliseksi avun ja neuvojen helpon saatavuuden. Muita nuoren kannalta merkittävyyteen vaikuttavia tekijöitä olivat jälkihuoltavan joustavuus sekä luottamus siihen, että jälkihuoltaja toimii nuoren parhaaksi.

”Just se ku mä voin soittaa sille (mainitsee työntekijän nimen) vaikka yheksältä illalla. Se vastaa mulle silti. Pyydän tottakai” anteeks et soitan

näin myöhää, mut nyt tuli tällanen kinkkinen tilanne”. Aina se neuvoa ja soittaa takasi.” (H3)

”Joo ja (mainitsee työntekijän) on sillai oikeesti joka-paikan-höylä, et.. Sen kans voi lähtee kahville ja jutella iha niinku muista jutuista ja sit kaikki käytännön asiat hoituu melkein koko ajan sitä kautta nii.” (H4)

Haastattelussa ei erikseen määritelty jälkihuoltajaa, joten nuoret oletettavasti puhuivat itselleen kaikkein merkityksellisimmistä jälkihuoltoa toteuttavasta työntekijästä. Osalle se oli sosiaalityöntekijä, toisille jälkihuollon ohjaaja. Suurin osa haastatelluista nuorista (n=3) koki suhteensa jälkihuoltajaan olevan hyvä ja vapautunut. Nuoren kokemukseen suhteen toimivuudesta vaikutti erityisesti jälkihuollon työntekijän joustavuus aikataulujen suhteen sekä nuoren saaman avun monimuotoisuus.

”Kyl mä juttelen tosi paljon. Mä kerron sille mun elämästä. Se on just sillai, et en mä ajattele sitä niinku sellasena sosiaalityöntekijänä. Et se on enemmänki just niinku kaverille tai hyvälle ystävälle voi soittaa ja kertoo kaikki murheet, et mä en pelkää et siitä tulee sitte mitää seurauksia.” (H3)

”Täytyy nyt todeta, että positiivisesti olin yllättynyt, kun lähin tätä jälkihuoltoon käyttää tässä. Et miten noi (mainitsee kaksi työntekijää)... ne on kyllä ihan mahtavia tyyppejä. Ne jeesas ihan pirusti kaikessa, missä en ois uskonu, että sosiaalitoimi jeesaa.” (H2)

Osa haastatelluista nuorista (n=2) koki, että suhde jälkihuoltajaan on melko hyvä, mutta on olemassa myös asioita, joita ei voi jälkihuoltajan kanssa jakaa. Asiat, joita ei kyetty jakamaan, lienevät melko henkilökohtaisia, sillä käytännön asioista keskustelu ja käytännön asioiden kanssa toimiminen eivät aiheuttaneet ongelmia.

Ei nyt mikään kaverisuhde tai mitää, mut ainaki on joku tyyppi, joka sitte.. Sen (mainitsee työntekijän nimen) kaa on paljo enemmän yhteydes niinku käytännön asioista sitte. Et toi.. Se on helppo soittaa sille kummiski, et jos tulee jotai ongelmii tai epäselvyyksii.” (H4)

Ainoastaan yksi (n=1) haastateltava analysoi syitä varautuneisuuteensa jälkihuoltajia ja jälkihuollon toimenpiteitä kohtaan. Haastateltava koki saaneensa apua ongelmiinsa, mutta välillä apua oli ollut liikaa eikä se ollut edistänyt haastateltavan itsenäistymistä.

”Mut huomaa, et niitä alko itteesäkin kyllästyttää se homma, et ne joutu aina hakee mua. Kuskaa taksina paikasta toiseen” (H1)

”Täällä on ollu sellasta, että ”me täytetään tää lappu sun puolesta ja viedään sinne.” Se on vähän jääny päälle. Et ei enää oikein muista sitä, kun ite hoiti asioita. Se on ollu vähän huono” (H1)

Kaikki jälkihuollon työntekijät (n=3) korostivat nuoren kanssa keskusteluun käytettävää aikaa tärkeänä tekijänä psykososiaalisessa tukemisessa. Keskustelujen aihepiirit eivät suinkaan aina rajoitu itsenäistymiseen tai sitä tukevaan toimintaan. Työntekijöiden mukaan nuorten kanssa käytävät keskustelut käsittelevät nuoren elämää hyvin kauttaaltaan. Keskusteluissa saatetaan käydä läpi muunmuassa nuoren ihmissuhteita, unelmia ja tunteita. Työntekijöiden mukaan psykososiaalisella tuella tähdätään nuoren itsenäistymisen lisäksi nuoren omien vahvuuksien löytämiseen, turvallisen ja luottamuksellisen aikuissuhteen syntymiseen sekä mahdollisuuteen peilata omaa elämäntilannetta keskustelun kautta.

”Sit monen nuoren kanssa ne suhteet muodostuu aika läheisiksi, et ne rupee puhumaan asioista ihan oikeesti, että miltä heistä tuntuu ja mitä he ajattelee asioista ja mitä he haluais ihan oikeesti. Sieltä taustalta tulee hyvin vahvasti se semmonen aivan tajuttoman kova kaipuu aikuiseen ihmiseen, jonka kanssa sais ihan oikeesti jutella.” (TH2)

”Lähtökohta on se, että koittaa antaa mahdollisimman paljon aikaa sille asiakkaalle ja keskustella ja ettiä niitä voimavaroja ja vahvistaa niitä, mitä siellä on jo valmiina. Kattoo sitä, missä asioissa tää asiakas nimenomaan tarvii eniten sitä tukee.” (TH1)

”Ja sitte tapaamisessa ne keskusteltavat asiat on sitte ihan maan ja taivaan väliltä.” (TH3)

Helminen (2005, 23, 28) katsoo nuoruuden ajanjaksoksi, jossa nuori rakentaa identiteettiään nopealla tahdilla. Tällainen rakennustyö ja itsetutkiskelu tekee nuoresta myös haavoittuvaisen ja tällöin nuori tarvitsee kaiken mahdollisen avun ja tuen. Helmisen mukaan psykososiaalisen tuen merkitys korostuu nuoren kohdalla identiteetin muodostumisessa sekä elämänhallinnassa. Laaksonen (2004, 27) korostaa nuorten kanssa käytävien keskustelujen tärkeyttä psykososiaalisessa tukemisessa ja nostaa luottamussuhteen syntymisen tärkeimmäksi tekijäksi lastensuojelun jälkihuollon onnistumiselle. Laaksonen mukaan lastensuojelun jälkihuollon tarjoama aikuissuhde tarjoaa nuorelle mahdollisuuden tunteiden käsittelemiseen. Keskustelujen tärkeys näyttyy erityisesti nuoren käsityksissä omasta arvokkuudestaan. Kun nuoren asioista ollaan kiinnostuneita, nuori ymmärtää olevansa tärkeä jollekulle.

Enemmistö lastensuojelun jälkihuollon työntekijöistä (n=2) painottaa luottamussuhteen syntymistä edellytyksenä onnistuneelle jälkihuollolle ja psykososiaalisen tuen antamiselle. Luottamussuhteen luonti saattaa kuitenkin olla haasteellista. Työntekijöiden mukaan nuorten kokemukset aikuisista ja vanhemmista ovat usein olleet vaikeita, eivätkä ne ole antaneet syytä luoda ihmissuhteita aikuisten ihmisten kanssa. Onnistuneesti luotu luottamussuhde auttaa nuoren kanssa käytävää keskustelua nuorelle henkilökohtaisista ja kipeistä asioista.

”Niillä ei oo semmosta kokemusta aikuisesta, johon voi jollain lailla luottaa, jonka kanssa voi olla yhteistyössä, joka vois olla heille sellanen aikuisen malli.” (TH2)

”Mutta sitten niiden kohdalla, joilla syntyy (luottamussuhde), niin kyllä siinä sitten ihan semmosia kipeitäkin asioita läpitte.” (TH1)

Kaikki työntekijät (n=3) näkivät lastensuojelun jälkihuollon henkilöitymisen yhteen ihmiseen pääosin hyvänä asiana. Jälkihuollon ohjaajat perustelivat tätä näkemystä luottamussuhteen syntymisellä sekä nuoren saamalla hyvällä kokemuksella aikuisesta ihmisestä. Haastattelemamme sosiaalityöntekijä näki henkilöitymisen hyväksi puoleksi myös nuoren ja sosiaalityöntekijän suhteen jatkuvuuden sijaishuollosta jälkihuoltoon. Tätä puolta jälkihuollon ohjaajat eivät luonnollisesti kykene käyttämään hyväkseen, sillä he pääsevät nuoren kanssa varsinaiseen kontaktiin vasta jälkihuollon alkaessa. Tosin toinen haastattelemistamme jälkihuollon ohjaajista koki, että nuoren ja

ohjaajien välinen työskentely tulisi aloittaa jo puoli vuotta ennen sijoituksen loppumista. Näkemystään ohjaaja perusteli nuoren tilanteen kartoittamisen tärkeydellä ja virhearvioiden välttämällä jälkihuollon alkaessa.

”Se on kumminki yks kokemus nuorelle aikuisesta ihmisestä, tavallaan semmonen hyvä kokemus, että se ymmärtää, että aikuisiinkin voi luottaa.” (TH2)

”Mut kyllä mä aattelen ne hyvät puolet ja just se on tärkeitä, että asiakkuus jatkuu siinä. Et ensi on ollu se sijaishuolto ja sama työntekijä sitte jälkihuollossa, että monesti tuskin se suhde siinä kauheesti muuttuu, kun tulee täysi-ikäiseks” (TH3)

Kaikki työntekijät (n=3) tunnistivat kuitenkin myös riskit lastensuojelun jälkihuollon henkilöitymisessä. Jokainen heistä toi kuitenkin esille eri riskitekijöitä. Kolme suurinta riskitekijää nuoren kannalta olivat jälkihuollon työntekijän vaihtuminen, jälkihuollon työntekijästä riippuvaiseksi tuleminen ja vanhojen asioiden taakka. Jos nuoren läheiseksi muodostunut suhde jälkihuoltajaan katkeaa kesken jälkihuolto prosessin, saattaa nuori kokea pettymyksen tunteita, jotka voivat vaikeuttaa uusien aikuiskontaktien luomista. Lastensuojelun jälkihuollon tarkoitus on saattaa nuori itsenäiseen elämään. Näin ollen jälkihuollon työntekijästä, hänen neuvoistaan ja ohjeistaan riippuvaiseksi tuleminen heikentää nuoren kykyä selviytyä arjesta itsenäisesti. Joissain tapauksissa myös nuoren ja työntekijän yhteinen menneisyys laitoksessa on saattanut tulehduttaa nuoren välit työntekijään. Näissä tapauksissa saattaisi olla parempi, jos nuorelle kyettäisiin tarjoamaan mahdollisuus aloittaa lastensuojelun jälkihuolto prosessin työskentely uuden työntekijän kanssa.

Enemmistö jälkihuollon työntekijöistä (n=2) painotti jälkihuoltajan asemaa nuoren itsenäistymisprosessissa nuoren tukiverkoston ollessa puutteellinen tai puuttuessa jopa kokonaan. Itsenäistyminen tuo mukanaan suuria muutoksia jokaiselle nuorelle ilman lastensuojelutaustaakin, mutta työntekijöiden mukaan lastensuojelutaustaisen nuoren täytyy muista nuorista poiketen vastata itsestään hyvin kokonaisvaltaisesti heti täysi-ikäistytyään. Isojen muutosten ja yksin asumisen käsittely saattaa olla hyvinkin hankalaa itsenäistymisen alkutaipaleella, jolloin jälkihuoltajan on oltava valmis tarjoamaan nuorelle se tuki, joka muuten kuuluisi lähipiiriin annettavaksi. Kaikki

työntekijät (n=3) näkivät nuoren lähipiirin integroimisen jälkihuoltotyöhön mahdollisuuksien mukaan positiivisena asiana. Lähipiirin mukana olo on kuitenkin loppujen lopuksi kiinni nuoren halukkuudesta siihen. Nuoren ollessa täysi-ikäinen ja lastensuojelun jälkihuollon ollessa vapaaehtoista, nuori päättää itse lähipiirin mukaan ottamisesta.

5.4 Koulutuksen ja työelämän tukeminen

Haastattelemistamme nuorista suurin osa oli ilman ammatillista koulutusta (n=4). Kukaan haastattelemistamme nuorista (n=5) ei ollut tällä hetkellä koulutuksessa tai työelämässä. Suurin osa (n=3) oli aloittanut tutkinnon suorittamisen, mutta jättänyt sen kesken.

”Se ei sitten kyllä yhtään napannu, niin mä lopetin sen sitten. Sitten mä kävin töissä. Nyt mä sitten aloitin ton liiketalouden tossa viime vuonna. Mutta mä jätin senkin nyt kesken ” (H2)

”Mä jäin niin pitkälle sairauslomalle. Mulla loppu työt siinä sitte.”(H3)

Suurimmalla osalla (n=3) oli kuitenkin suunnitelmissa hakeutua koulutukseen tai töihin lähitulevaisuudessa.

”Ens kuussa on niitä pääsykokeita. Ja kyllä mä oon aika luottavainen sikäli aika hyvällä todistuksella mä tuolta lukiosta.” (H2)

Yhtenä lastensuojelun jälkihuollon päämääränä on tukea nuorta koulutuksen hankkimiseen ja työelämään pääsyyn (Laaksonen 2007, 37). Vaikka haastattelemistamme nuorista yksikään ei tällä hetkellä ollut opiskelemassa tai työelämässä, voi jälkihuollon piirissä olevilla nuorilla silti olla hyvät mahdollisuudet pärjätä elämässään ja kiinnittyä yhteiskuntaan. Opiskelun ja työuran viivästymiseen voi olla pätevä syy. (Jahnukainen 2004, 303.) Kuitenkin on ennustettavissa, että mitä kauemmin työttömyys jatkuu, sitä hankalampaa työllistyminen on ja sitä todennäköisempää on syrjäytyä (Kuokkanen 2011, 102).

Opiskelu- tai työpaikka ei välttämättä ole mieluisa tai nuori ei vielä tiedä, mitä hän haluaa tehdä. Kiinnostus kouluttautumisesta ja työelämää kohtaan saattavat olla vähäiset. (Reinikainen 2009, 105-106.) Haastattelemiemme nuorten tarpeet vastausten perusteella olivat nimenomaan oikean koulutuksen löytyminen ja motivaation ylläpitäminen.

Nuorista lähes kaikki (n=4) pystyivät erittelemään syytä siihen, miksi opiskelua oli jäänyt kesken tai työpaikka puuttui. Henkilökohtaisten ja yksittäisten syiden lisäksi kaksi nuorista mainitsi päihde- tai mielenterveysongelmien olleen esteenä opiskelulle tai työllistymiselle.

”Kyllähän mä sitä koulua vuoden kävinkin, mut sitä kävi näin.

Ku vanha ongelma pääsi valloilleen, niin se on taas sitten ihan sama, että mikä siinä on tukena.” (H5)

”Siihenkin voi löytyä syy. Mulla on kuitenkin kaksisuutainen mielialahäiriö.” (H1)

Myös työntekijät selittävät koulupaikan ja työn puuttumista sillä, että joillakin nuorilla on mielenterveys- ja päihdeongelmia, jotka täytyy hoitaa ensin pois alta. Kaikki kolme haastateltavaamme näkevät näiden ongelmien ratkomisen ensiarvoisen tärkeänä, jotta opiskelu- tai työura voidaan aloittaa.

”Että jos tämmönen päihteidenkäyttö ei oo minkään näkössä hallinnassa, eli käyttää alkoholia, huumeita, kaikkee mahdollista mitä on sekasin. Se on semmonen mikä vie aivan varmasti kaiken pohjan pois.” (H2)

Sitten on tällaiset mielenterveysongelmat mitä nuorilla on. Eli tämmöset persoonallisuuden häiriöt ja sitten tämmöset ihan mielisairaudetki, jotka on todella haastavia välillä. Et siinä joutuu tekeen ihan tämmöstä hoitoonohjausta jonkun verran ja miettimään mitä niitten kans oikein tehdään. Mistä löydetään se apu, että pystys elämään ja olemaan?” (H2)

Riippuvuus päihteistä hankaloittaa elämän jäsentämistä ja sitoutumista opiskeluun ja työelämään (Jahnukainen 2004, 310). Päihteisiin liittyvät ongelmat on siis tärkeä ratkoa ennen kuin voidaan olettaa nuoren pystyvän aloittamaan opiskelua tai työuraansa. Ottaen huomioon vielä sen, että huostaanotettu nuori voi hyvinkin olla kehitykseltään ikätovereitaan jäljessä, näemme nuorten tuhoavan käyttäytymisen katkaisemisen tärkeämpänä kuin kouluun tai työhön kiinnittymisen.

Ammattiapu mielenterveyteen liittyvissä ongelmissa ja menneisyyden hyväksymisessä auttaa jälkihuollettavaa nuorta kiinnittymään yhteiskuntaan (Reinkainen 2009, 131-132). Joskus psykiatrinen kuntoutus on tärkeää, jotta nuori voi aloittaa itsenäisen elämän, opiskelun ja työelämän (Hiitola 2009, 48). Aineistomme nuoret ovat tietoisia omista mielenterveysongelmistaan ja niiden vaikutuksista opiskeluun ja työelämään. Uskomme tämän jo osaltaan edistävän kuntoutusmahdollisuuksia. Nuorten suurin tarve jälkihuollolle näin ollen lienee se, että jälkihuolto pystyy ohjaamaan nuoren oikean tuen piiriin.

Nuorten haastatteluissa on näkyvissä ”alkuhurvittelun huuma”. Enemmistä (n=3) nuorista kertoi, että muutto sijoituspaikasta omaan asuntoon ja tunne vapaudesta oli sokaissut ja vaikuttanut opiskelu- ja työmotivaatioon.

”Mut sit tosiaan, kun se seura oli sellasta. Mä koitin olla siellä, että ”mä tiedän, mitä mä teen”, mut muut oli (esittää humalaista). Niin että mitä mä tein ihan oikeesti? Se meni siihen samaan, ku niillä muilla.” (H1)

Myös haastattelemistamme työntekijöistä yksi mainitsee itsenäistymisen alun olevan niin päätä huimaava joillekin nuorille, että opiskelu ja työnteko jäävät toissijaisiksi asioiksi elämässä – ainakin joksikin aikaa. Nuoret useimmiten kuitenkin järkiintyvät ja alkuhuuman laannuttua hakeutuvat töihin tai opiskelemaan.

”Et tietysti, joskus käy niinki, että alkuunsa tulee sellanen vaihe, et täytyy saada mennä ja laittaa elämä risaseks.” (TH3)

Muuttaminen sijoituspaikasta omilleen voi olla nuorelle erittäin ristiriitaisia tunteita herättävä tilanne. Nuorelle on suuri halu päästä omilleen ja pois sijoituspaikastaan,

mutta toisaalta huoli omasta pärjäämisestä ja tulevaisuuden epävarmuudesta varjostaa itsenäisen elämän aloittamisen jännitystä ja riemua. (Pösö 2004, 114.) Sijaishuollon päättyminen saattaa monille nuorille olla hyvin epämääräistä aikaa, jolloin etsitään omaa paikkaa yhteiskunnassa. (Reinkainen 2009, 98). Ristiriitaisuus vapaudesta ja vastuusta sekä oman paikan löytäminen näkyivät aineistossamme ”hurvitteluna”, jolloin nuoret viettivät ehkä jopa riskialtista elämää juhlien piittaamatta koulusta tai töistä.

Nuoren ystäväpiirillä arvellaan olevan suuri vaikutus nuoreen niin hyvässä kuin pahassakin. Kodin ulkopuolelle sijoitetun nuoren kohdalla epämääräinen ystäväpiiri aiheuttaa huolta. (Hiitola 2009, 32.) Nuorten haastatteluista käy ilmi, että alkuhuuman sokaistessa on helppo omaksua ystäväpiirin elämäntapa, oli se millainen tahansa. Koska nuoret vertailevat omaa elämäänsä ja sen onnistuneisuutta muihin nuoriin, emme näe mitenkään ihmeellisenä, että lastensuojelun jälkihuollossa olevan nuoren motivaatio koulutusta ja työelämää kohtaan horjuu ystäväpiirin viettäessä railakasta, jopa riskialtista elämää (Nurmi 1993, 318-319). Emme kuitenkaan näe asiaa kovinkaan hälyttävänä aineistomme pohjalta, koska aineistomme nuoret, jotka olivat kokeneet alkuhuuman vieneen mennessään, olivat kuitenkin asettuneet loppujen lopuksi aloilleen ja miettivät nyt hakeutumista opiskeluun tai työelämään astumista.

Haastattelemamme työntekijät selittävät työkokemuksensa pohjalta sitä, miksi huostaanotettu nuori jää ilman koulu- tai työpaikkaa tai keskeyttää tutkinnon. Kaikki kolme haastateltavaa mainitsevat yhdeksi syyksi huostaanotetun nuoren kehitysviivästymät eli sen, ettei huostaanotettu nuori ole välttämättä 18-vuotiaana täysi-ikäisyyden vaatimalla tasolla ja että täysi-ikäisyys tulee monen kohdalla liian varhain. Myös Mantila ym. (2008, 45) toteavat, että sijoitetut nuoret tarvitsevat enemmän aikaa nuoruuden kehitystehtäviin ja itsenäistymiseen kuin vanhempiensa luona elävät nuoret.

”Monen kohdalla se semmonen kehitysviivästymä, että vaikka ollaan 18-vuotiaita, niin ei olla 18-vuotiaan tasolla. Ne tapahtumat, mitä siellä on takana päin ollu, niin ne on hidastanut kehitystä. Se on usein sellasta kantapäähän kautta opettelemista.” (TH1)

”Jotenki se ajattelun kypsyminen, että jos se oliski se täysi-ikäisyyden raja vaikka se 21, niin olis sitte ihan eri tilanteessa.” (TH3)

Myöhäisnuoruudessa nuoren tulee tehdä itsenäisesti päätöksiä, jotka sitovat hänet yhteiskuntaan. Nuoruusikään, ennen itsenäistymistä, voi kuulua taantumaa, joka on aivan normaalia ihmisen kehityksessä. Taantumaa liittyy rauhattomuutta ja levottomuutta. (Aalberg & Siimes 2007, 71, 82.) Työntekijöiden mainitsemat kehitysviivästymät voivat olla nuoruuteen liittyvää taantumaa. Vaikka nuoren taantumia odotetaan tulevan ennen aikuisiän kynnystä, voivat huostaanotetun nuoren taantumia asettua juuri tähän kehitysvaiheeseen ja selittyä työntekijöiden havaitsemilla kehitysviivästymillä ja sillä, ettei nuori ole vielä kypsydeltään ikänsä vaatimalla tasolla.

5.5 Keskeiset erot ja yhtäläisyydet nuorten ja työntekijöiden näkemyksissä

Haastattelemiemme nuorten ja työntekijöiden näkemykset kodin ulkopuolelle sijoitetun nuoren tarpeista aikuistumisessa ja itsenäistymisessä kohtasivat hyvin. Työntekijöiden näkemykset nuorten tarpeista olivat moniulotteisempia, koska he työkokemuksensa vuoksi psytyivät perustelemaan, miksi lastensuojelunuorella on tietynlaisia tarpeita. Suurimmalle osalle (n=3) nuorista yhteydenpito jälkihuollon työntekijään oli luontaista. Lisäksi yksi nuorista, joka mielellään otti itse yhteyttä jälkihuollon työntekijään tai erilliseen tukihenkilöön, pohti, kuinka yhteydenpito luonnistuu nuorilta, joille se ei ole niin helppoa kuin hänelle. Kaksi nuorista kuitenkin toivoi, että jälkihuollon työntekijä ottaisi enemmän yhteyttä heihin. Heidän mielestään yhteydenpito oli liikaa nuoren vastuulla.

”Mut ei ne kyllä mitään kysele. Jos ei kaverista kuule mitään niin ei ne vissiin rupee mitään kyselee. Ei muhun ainakaan oo otettu sieltä päin yhteyttä koskaan. Mut en tiedä, että jos menis huonosti, niin saisko ne tietää sen ja ottasko ne sitten yhteyttä.” (H2)

Onko se parempi, ettei ne ota yhteyttä?

”Vois olla kyllä, että ottais yhteyttä.” (H1)

”Niin.” (H2)

Työntekijät luottavat pääosin siihen, että nuori itse ottaa yhteyttä tarvittaessa. Kaikki kolme työntekijää pitävät yhteyttä asiakkaisiin asiakkaiden ehdoilla. Haastattelujemme perusteella työntekijän aktiivinen yhteydenpito nuoreen on persoona- ja tapauskohtaista.

”Alussa me pidetään tiiviisti yhteyttä kaikissa käytännön asioissa. Etuudet ja asuntoasiat. Mutta sitten pikkuhiljaa, kun niitä asioita on tehty, niin asiakkaat kykenee tekee niitä itsenäisesti.” (H1)

”Et jos ei ite ota yhteyttä niin sitte herätellään pikkusen. Mulla ainaki on sellanen tapa.” (H3)

Nuoren tapa pitää yhteyttä jälkihuollon työntekijään on hyvin yksilöllinen. Osa nuorista haluaa, että yhteydenpito jälkihuoltajaan on heidän itsensä vastuulla, kun taas toiset kaipaavat selkeästi tiivimpää yhteydenpitoa jälkihuoltajan suunnalta. Työntekijöiden voi olla vaikea vastata yhteydenpidon tarpeisiin niiden ollessa niin yksilöllisiä. Toisaalta nuori saattaa olettaa, että yhteydenpidon kuuluu olla jälkihuollon työntekijän vastuulla, sillä kontaktin ottaminen nuoreen on sijoituspaikassa saattanut olla pääsääntöisesti työntekijän vastuulla. Kodin ulkopuolelle sijoitetut nuoret kokevat työntekijän hyväksi ja turvalliseksi silloin, kun vuorovaikutus on molemminpuolista, työntekijä suhtautuu nuoreen yksilöllisesti ja osoittaa nuoren olevan hänelle tärkeä (Reinikainen 2009, 149). Vaikka haastattelemamme nuoret tietävät jälkihuoltotyön tekijän olevan eri asia kuin sijoituspaikan työntekijät, vastausten valossa näyttää siltä, että he vaativat ja kaipaavat työntekijältä samoja ominaisuuksia myös lastensuojelun jälkihuollossa. Nuorelle täytyy syntyä tunne siitä, että hän on tärkeä jollekulle, huolimatta kiinnostuksen puutteesta yhteydenpitoa kohtaa (Laaksonen 2004, 10).

Enemmistö haastattelemistamme työntekijöistä säätäisi (n=2) lastensuojelun jälkihuollon pakolliseksi kaikkein voimakkaimmin oireileville nuorille. Työntekijät näkivät erityisesti vahvasti päihderiippuvaiset tällaisena ryhmänä, joka tulisi sitoa jälkihuoltoon vaikka pakkotoimenpitein, jotta he eivät pääsisi luomaan itselleen ylitsepääsemättömiä ongelmia ja esteitä heti täysi-ikäistyttyään.

Onko sellasia nuoria, joita ois tärkeä tavoittaa, mutta joita ei pystytä tavoittamaan?

”On. Yksittäisinä asiakkaina kaikki päihdeongelmaiset.” (TH1)

Nuorista kaksi myönsi joko olemassa olevan tai menneisyydessään oleen päihdeongelman. Nuoret kokivat, ettei lastensuojelun jälkihuollolla ole vaikutusmahdollisuuksia heidän päihteidenkäyttönsä lopettamiseen tai hillitsemiseen. Molemmat nuoret olivat tietoisia jälkihuollon tarjoamista tukipalveluista, mutta kokivat, että motivaatio päihteidenkäytön lopettamiseen lähtee nuoresta itsestään.

”Ku vanha (päihde)ongelma pääsi valloilleen, niin se on taas sitten ihan sama, että mikä siinä on tukena.” (H5)

Haastattelemamme nuoret ja työntekijät olivat siis eri mieltä lastensuojelun jälkihuollon vaikutusmahdollisuuksista nuoren päihteiden käyttöön. Työntekijöiden vastauksista voi päätellä, että nykyisellään lastensuojelun jälkihuolto ei tavoita riittävästi kaikkein pahimmin päihderiippuvaisia. Toisaalta on mahdollista, etteivät kaksi päihdeongelman omaavaa nuorta nähneet lastensuojelun jälkihuollon, heidän nykyisen tilanteensa ja kuntoutumisensa yhteyttä. Voidaan kuitenkin olettaa, että näiden nuorten elämäntilanne olisi hyvin erilainen ilman lastensuojelun jälkihuollon asiakkuutta. Mikäli päihdeongelman ratkaisu asetetaan syyksi lastensuojelun jälkihuollon pakollisuudelle, se ei nuorten haastattelujen perusteella motivoi nuorta pääsemään irti päihteistä.

Myös Reinikaisen (2009, 122) tutkimuksen tutkimushenkilöt kokivat, että merkittävä ellei merkittävin tekijä vaikeissa asioissa ja tilanteissa selviytymiseen on ollut oma halu tavoitella parempaa elämää. Jahnukainen (2004, 311) on päätenyt saman suuntaisiin tuloksiin. Tulosten mukaan nuoren päihteiden käytön lopettaminen on ensisijaisesti kiinni nuoren omasta halusta. On kuitenkin syytä ottaa huomioon, että Reinikaisen ja Jahnukaisen tutkimushenkilöt kokivat pääsääntöisesti jääneensä ongelmiansa kanssa yksin. Haastattelemamme nuorista kokivat saaneensa kannustusta päihteiden käytön lopettamiseen ja ohjausta tukea tarjoavien palvelujen piiriin.

Haastattelemiemme työntekijöiden huoli huostaanotetuista nuorista on hyvin ymmärrettävää, koska päihdehäiriöt ovat heillä valitettavan yleisiä (Lehto-Salo ym. 2002, 23-24). Päihteidenkäyttö lisää tutkimusten valossa myös huomattavasti syrjäytymisriskiä (Kuure 2001, 39). Lisäksi päihteidenkäytöllä on tapana olla yhteydessä rikoksiin (Jahnukainen 2004, 313).

Yksi nuorista oli raskaana ja kertoi, että vauvan saatuaan hänen asiakkuutensa siirtyy aikuispuolelle Tampereen kaupungin sosiaalitoimelle. Nuori itse olisi halunnut jatkaa lastensuojelun jälkihuoltonsa loppuun asti sosiaaliasema Satamassa. Syyksi tähän nuori kertoi Sataman lastensuojelun jälkihuollon toimivuuden hänen kohdallaan. Asiakkuuden muutos johtaa siihen, että tulevaisuudessa nuoren asioita käsittelee useampi ihminen yhden luotettavan jälkihuollon työntekijän sijasta. Nuori kuitenkin ymmärtää, että tiettyjen taloudellisten tukien saamiseksi, asiakkuuden muutoksen on tapahduttava.

Lastensuojelun asiakkuus tutkimusten mukaan on periytyvää sukupolvesta toiseen. Lisäksi sijoituspaikasta itsenäistyvän nuoren taloudellinen tilanne voi todennäköisesti olla huonompi kuin kotoa itsenäistyvän. (Reinkainen 2009, 109, 115.) Myös työntekijöistä yksi korostaa lastensuojeluasiakkuuden ja muun huono-osaisuuden olevan usein periytyvää. Työntekijä näkee, että äitiyden myötä on asiakkaiden ja heidän lastensa edun mukaista siirtyä laajemman tuen piiriin. Sosiaaliasema Satamassa resurssit eivät riitä sekä jälkihuollettavan että tämän jälkikasvun tukemiseen. Vanhemmuus nuorella iällä on yhdistetty syrjäytymiseen sitä kautta, että se usein ennustaa koulutuksen keskeytymistä ja sitä kautta työllistymisen hankaloitumista (Kuure 2001, 39). Ottaen huomioon riskit, joita huostaanotetun nuoren perheen perustamiseen liittyy, on perusteltua, että nuoren asiakkuus siirtyy kattavamman tuen piiriin.

6 POHDINTA

Olivat nuoren lähtökohdat itsenäiseen elämään millaiset tahansa, nuoret painivat samojen ongelmien kanssa ensimmäistä omaa asuntoa etsiessään ja itsenäistä elämää aloittaessaan. Oikean asunnon löytyminen, joka on mieluinen ja jonka hintataso on

tavoiteltavissa, byrokratian ymmärtäminen ja yksinäisyyden tunteiden käsitteleminen ovat taustasta riippumatta itsenäistyvän nuoren huolenaiheita (Kupari 2011, 21). Kodin ulkopuolelle sijoitetut nuoret kuitenkin eroavat muista nuorista siinä, mistä tuki ja apu ongelmiin saadaan. Sijoitetun nuoren ongelmat ovat laajempia, kauaskantoisempia ja monimutkaisempia. Näin ollen myös tuen on vastattava tarpeisiin, jotka ovat sijoitetulla nuorella perheestä itsenäistyvää vaativammat. Aineistomme nuorilta puuttui taustalta perhe ja lähipiiri, joka olisi auttanut itsenäisessä elämässä alkuun.

Huostaanotto prosessina on lastensuojelun rankin keino ajaa lapsen etua. Se on usein viimeinen tapa muuttaa lapsen tai nuoren elinolaja paremmiksi. Huostaanotto on usein lapselle tai nuorelle ja tämän perheelle traumaattinen kokemus, jonka vaikutukset saattavat olla kauaskantoisia. (Mantila ym. 2008, 64-67.) Lisäksi kodin ulkopuolelle sijoittaminen on taloudellisesti kallista (Heinonen ym. 2012, 7). Edellä manittavien syiden vuoksi olisi suurta typeryyttä, jos yhteiskunta sijoituksen jälkeen lopettaisi lapsen, nuoren ja tämän perheen tukemisen. Opinnäytetyöprosessimme aikana huomasimme, että huostaanotto todella vaikuttaa nuoren elämään ja ajatusmaailmaan vielä hänen ollessaan 20-vuotias.

Aineistomme nuoret käsitelivät haastatteluissa yllättävän paljon sijoitusaikaansa, huostaanottoon liittyneitä syitä ja seurauksia. He myös perustelivat itsenäistymisen vaikeuksia sijoitushistoriallaan, joka joillakin oli ollut pitkä ja värikäs. Lastensuojelun jälkihuollon kautta itsenäistyvien nuorien tulevaisuutta pohtiessamme, emme voi unohtaa sijoitusajanjakson vaikutusta siihen. Se minkälaiseksi nuori on sijoituksensa kokenut, määrittää pitkälti elämänsä kulkua sijoituksen jälkeen (Kekoni 2004, 349-350).

Aikuistuminen ja itsenäistyminen käsitteinä ovat hyvin hankalasti määriteltäviä nyky-yhteiskunnassamme. Määritelmiä on varmasti yhtä paljon kuin itsenäistymistä määritteleviä tutkijoita. Vallitseva ajatus on, että jokainen voi ikään kuin itse määritellä oman aikuistumisensa eivätkä yhteiskunnan luomat vanhat aikuistumisen kriteerit enää pidä paikkaansa. Yhteiskunnassamme voi olla itsenäistynyt ja aikuinen ilman perhettä, koulutusta ja työpaikkaa. Nämä kriteerit kuitenkin toimivat opinnäytteessämme itsenäistymistä määrittävinä suuntaviivoina.

Elämäntilanne ei ole ennalta määrätty, vaikka lapsuus olisikin vietetty laitoksessa. Huostaanotettu nuori leimataan varsin usein syrjäytymisvaarassa olevaksi eivätkä odotukset hänen tulevaisuudestaan ole kovinkaan korkealla (Heino 2006a, 93). Tästä huolimatta lastensuojelun jälkihuollon merkitys sijaishuollon viimeisenä vaiheena on tunnustettu vasta viime vuosina. Sijoitetun nuoren elämäntilanne sijoituksen jälkeen ei ole ollut mielenkiinnon kohteena kuin vasta 2000-luvulla. Aineistomme nuoret ovat kaikki yksilöitä yksilöllisine ongelmineen, mutta kaikki kuitenkin näkivät tulevaisuuteensa positiivisyyteisenä. He jopa suhtautuivat sijoitettuja nuoria leimaaviin stereotyyppioihin huumorilla. Nuoret siis olivat tyytyväisiä omaan elämäänsä. Nuoret kokivat selviytyneensä itsenäistymisen haasteista ja kokivat selviytyvänsä myös tulevista haasteista. Nuori vertaa omaa elämäntilannettaan muihin ikätasoihiinsa nuoriin, ja näin arvottaa kuinka hyvin hän elämässä pärjää (Nurmi 1993, 318-319). Huostaanotetut nuoret luultavimmin vertaavat itseään muihin samankaltaisen taustan omaaviin nuoriin, koska ystäväpiiri todennäköisimmin muodostuu myös tällaisista nuorista. Haastettelemiemme nuorten kokemuksiin omasta selviytymisestä on saattanut vaikuttaa vertailu omiin ystäviin, joilla tilanne saattaa olla huomattavasti huonompi (Reinikainen 2009, 131).

Kirjallisuudessa yleisesti esitettävä hypoteesi lastensuojelun jälkihuollosta lastensuojelun pullonkaulana, jossa nuoria ei kyetä integroimaan yhteiskuntaan ja epäonnistutaan lastensuojelun viimeisenä vaiheena kohti nuoren itsenäistymistä, ei pätenyt sosiaaliasema Sataman kohdalla. Aineistomme nuoret kokivat kaikki jollain asteella olevansa osa yhteiskuntaa tulevaisuudensuunnitelmineen ja vastuineen. Nuoret kokivat, että sosiaaliasema Sataman lastensuojelun jälkihuolto tuki heidän itsenäistymistään asiakaslähtöisesti ja kokonaisvaltaisesti. Nuoret puhuivat tarpeistaan itsenäistymisessä saamansa avun ja tuen kautta.

Itsenäistymistä auttavan tukiverkoston puuttuessa psykososiaalisen tuen merkitystä ei sovi vähätellä. Sijoituspaikasta itsenäistyvällä nuorelle eivät riitä pelkästään katto päälle ja taloudellinen tuki elämiseen. Nivelvaihe, jossa muutetaan sijoituspaikasta yksin asumaan, on hyvin kriittinen monella tapaa. Näemme, että arjen pyörittäminen omasta asunnosta käsin yksin ilman aikuisen tukea, voi olla ylitsepääsemättömän hankalaa. Kaikki lastensuojelun jälkihuollossa olevat nuoret eivät kuitenkaan kaipaa kaikkia lastensuojelun jälkihuollon tarjoamia tukipalveluja. Joskus arkipäiväisistä asioista, huolista ja murheista keskustelu ja ajan antaminen

nuorelle voi olla riittävä tuki. Kuitenkin tulee huomioida, että jälkihuoltajan suhde nuoreen on nimenomaan asiakassuhde. Tämän vuoksi koemme, että rohkaiseminen ja tukeminen nuoren oman sosiaalisen verkoston rakentamiseen ja uusien sosiaalisten kontaktien luomiseen on ensiarvoisen tärkeää. Nuoren kannalta on tärkeää, että luottamuksellisia suhteita syntyy myös muihin kuin viranomaisiin.

Aineistomme nuorilla itsenäistymiseen liittyvät vaikeudet näkyivät selvimminkin arjenhallintataitojen puutteellisuutena. Olimme yllättyneitä siitä, miten yksinkertaiset ja itsestäänselvyytenä pitämämme asiat saattoivat tuottaa hämmennystä sijoitetulle nuorelle. Opinnäytetyöprosessimme aikana huomasimme, että tällainen hämmennys kattaa kaikki elämän osa-alueet. Arjen hallitsemattomuutta alkaen päivän aikatauluttamisesta pitkäjänteisten suunnitelmien tekoon leimasi tietty välinpitämättömyys ja ahdistus. On vaikea sanoa johtuiko välinpitämättömyys arjen pyörittämiseen ja päätöksiin ahdistuksesta vai oliko välinpitämättömyys omaa elämää kohtaan johtanut ahdistukseen.

Haastattelemiemme nuorten ja työntekijöiden näkemuserot lastensuojelun jälkihuollon tehokkaasta toteuttamisesta eivät vaikuta Satamassa kovin huolestuttavilta. Näkemuserot olivat lähinnä yksittäisiä asioita vailla yhteistä nimittäjää nuorten välillä. Jälkihuoltajan näkökulmasta on vaikea löytää kultaista keskietä, sillä näinkin pienellä joukolla nuoria oli samoista asioista kaksi mielipidettä. Se mikä toimi toisten kohdalla, ei välttämättä toiminut toisille. Opinnäytetyömme tulokset eivät ole yleistettäviä pohdittaessa jälkihuollon laatua, mutta se antaa suuntaviivoja siihen, millaista tukea nuoret kaipaavat jälkihuollossa. Opinnäytetyömme perusteella on siis vaikea antaa sosiaaliasema Satamalle suoranaisia kehitysehdotuksia lastensuojelun jälkihuollon toteuttamiseen. Sen sijaan voimme tällä työllä painottaa niitä asioita, joita nuoret kokivat tärkeiksi tuessa. Näemme, että myös sijoituspaikat voivat käyttää opinnäytetyötämme hyödykseen vahvistaessaan nuoren arjenhallintataitoja ja valmistellessaan häntä lastensuojelun jälkihuoltoon sekä itsenäiseen elämään.

Aineistomme nuoret kokivat elämänsä pääosin turvatuksi ja hyväksi. Heidän kohdallaan lastensuojelun jälkihuolto oli toteutunut lain vaatimusten mukaisesti. Tulosten ollessa näin positiivisesti latautuneita nuorten tarpeiden erittely oli hankalaa. Uskomme, että jos aineistomme nuorilla olisi mennyt huonommin, tarpeiden poimiminen haastatteluista olisi ollut helpompaa. Tällöin nuoretkin olisivat

tiedostaneet omat tarpeensa itsenäistymisessä ja lastensuojelun jälkihuollossa selkeämmin. Jatkoa ajatellen näemme tärkeänä tutkimuskohteena nuoret, joita ei ole saatu jälkihuollon piiriin tai nuoret, jotka ovat keskeyttäneet jälkihuollon kokiessaan sen tuloksettomaksi. Tiedostamme, että tällaisten nuorten tavoittaminen tutkimukseen voi olla erittäin haastavaa. Myös ennen täysi-ikäistymistään jälkihuoltoon siirtyneet lapset ja nuoret ovat jääneet tutkimusten ulkopuolelle.

Opinnäytetyömme tuloksia voidaan pitää luotettavina. Hirjärven & Hurmeen (2000, 185) mukaan haastatteluaineiston luotettavuus perustuu sen taltioinnin onnistumiseen sekä litterointi- ja luokittelusääntöjen noudattamiseen koko tutkimusprosessin ajan. Oma haastatteluaineistomme taltioitiin nauhoittamalla koko haastattelutapahtuma, litteroitiin jättämällä pois ainoastaan tutkimusongelmiemme kannalta merkityksettömät alut ja loput sekä luokiteltiin ja analysoitiin käyttämällä teemahaastattelurunkoa ja lastensuojelun jälkihuollon tuen eri muotoja. On kuitenkin erittäin todennäköistä, ettemme saisi täysin identtisiä tuloksia samalla tutkimusjoukolla uudestaan. Tämä tosin ei johdu käyttämistämme menetelmistä, vaan nuoren ihmisen tarpeiden ja halujen kiivaasta muutoksesta itsenäistymisprosessin keskiössä. Uskomme kuitenkin, että keskeisimmät tutkimustuloksemme eivät juuri poikkeaisi uudemmista, mikäli tutkimus tehtäisiin uudestaan Satamaan samoin menetelmin ja kysymyksin.

Opinnäytteemme luotettavuutta arvioitaessa emme voi sivuuttaa haastattelutilanteisiin vaikuttaneita seikkoja, joihin emme voineet kuitenkaan itse vaikuttaa. Meillä molemmilla oli haastatteluja tehtäessä hyvin rajallinen kokemus haastattelutilanteesta. Lisäksi ikämme oli lähellä haastattelemiemme nuorten ikää, joten tutkija-tutkittava-asetelman luominen oli haastavaa. On myös mahdollista, että nämä seikat aiheuttivat sen, että haastateltavat muotoilivat vastauksiaan muotoon, jonka olettivat miellyttävän haastattelijaa. Hirjärven & Hurmeen (2000, 35) mukaan nämä ovat yleisiä haastattelutilanteiden ongelmia.

Uskomme, että opinnäytetyömme on onnistunut kvalitatiiviselle tutkimukselle asetettujen kriteerien täyttämässä. Alasuutarin (1995, 41) mukaan kvalitatiivinen tutkimus tuottaa havaintoja ja selittää niitä. Opinnäytetyömme tuottaa tietoa lastensuojelun jälkihuollon työmuotojen käyttömahdollisuuksista nuoren

itsenäistymisen tukemisessa sekä perustelee niiden tehokkuutta sekä nuorten että työntekijöiden näkökulmasta.

LÄHTEET

Aalberg, Veikko, Siimes A. Martti 2007. Lapsesta aikuiseksi – nuoren kypsyminen naiseksi tai mieheksi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Aaltonen, Sanna, Heikkinen, Alpo 2009. Nuoret lastensuojelussa. Teoksessa Bardy Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Yliopistopaino, 165-176.

Aapola, Sinikka, Ketokivi, Kaisa (toim.) 2005. Polkuja ja poikkeamia – aikuisuutta etsimässä. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.

Eskola, Jari, Suoranta, Juha 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Gummerus Kirjapaino Oy.

Heino, Tarja (toim.) 2009a. Stakes terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Erityinen lapsuus – erityinen yhteiskunnallinen vastuu. Mitä lastensuojelusta tiedetään ja mitä päätöksentekijän pitäisi siitä tietää? Taustamateriaalia sektoritutkimuksen neuvottelukunnalle. Helsinki.

Heino, Tarja 2009b. Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Bardy Marjatta(toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Yliopistopaino, 52-75.

Heinonen, Hanna, Väisänen, Antti, Hipp, Tiia 2012. Miten lastensuojelun kustannukset kertyvät? Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Helminen, Jari 2005. Nuoruuden huuma ja psykososiaaline työ nuorten kanssa. Teoksessa Jari Helminen (toim.) Kiintopisteitä nuoruusaikaan – Psykososiaalinen tuki ja työ nuorten kanssa toimittaessa. Helsinki: Multiprint Oy, 13-34

Hiitola, Johanna 2009. Erilaisin eväin huostassapidon jälkeen. Selvitys Tampereella, Hämeenlinnassa, Porissa ja Tampereen seutukunnassa vuonna 2007 lakkautetuista huostassapidoista. Helsinki: Valopaino Oy.

Hirsjärvi Sirkka, Hurme Helena 2000. Teemahaastattelu. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, Sirkka, Hurme, Helena 1991. Teemahaastattelu. Helsinki: Yliopistopaino.

Jahnukainen, Markku 2004. Koulukodin jälkeen. Vuosina 1996 ja 2000 kotiutettujen nuorten yhteiskuntaan jäsentymisen ja riskikäyttäytymisen kasaantuminen. Teoksessa Jahnukainen Markku, Kekoni Taru, Pösö Tarja (toim.). Nuoruus ja koulukoti. Helsinki: Hakapaino Oy, 293-330.

Kaartinen, Risto, Lähteenmaa, Jaana 2006. Miten ja mihin nuoret käyttävät pikavippejä ja muita kulutusluottoja. Kauppa- ja teollisuusministeriö. Rahoitetut tutkimukset 10/2006. PDF-dokumentti. <http://www.tem.fi/files/17018/Pikavippi.pdf>. Luettu 28.10.2012.

Karlsson, Mirja 2009. Jälkihuolto opastaa sijaishuollosta omaan elämään. Tesso - sosiaali – ja terveystieteellinen verkkolehti. Verkkolehti.

<http://tesso.fi/jalkihuoltoopastaasijaishuollostaomaanelamaan.html>. Julkaistu 13.7.2009. Luettu 26.10.2012.

Kekoni, Taru 2004. Koulukoti kertomuksena. Teoksessa Jahnukainen Markku, Kekoni Taru, Pösö Tarja (toim.). Nuoruus ja koulukoti. Helsinki: Hakapaino Oy, 331-352.

Ketokivi, Kaisa 2005. Aikuistumisen ja perheen perustamisen ristiriidat pidentyneessä nuoruudessa. Teoksessa Aapola Sinikka, Ketokivi Kaisa. Polkuja ja poikkeamia – aikuisuutta etsimässä. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy, 100-132.

Kitinoja, Manu 2004. Koulukoteihin sijoitetut lapset lapsityyppinä. Teoksessa Jahnukainen Markku, Kekoni Taru, Pösö Tarja (toim.). Nuoruus ja koulukoti. Helsinki: Hakapaino Oy, 97-118.

Koskinen, Anniina, Lehtola, Salla 2009. Kotilan polku itsenäistymistä tukemassa Lausteen perhekuntoutuskeskuksessa. Teoksessa Tanskanen Ilona, Timonen-Kallio Eeva (toim.). Turku: Juvenes Print, 92-103.

Kuokkanen, Taina 2011. Nuorten aikuisten huono-osaisuus ja sen periytyminen Porissa. Teoksessa Kuokkanen Taina, Melin Harri, Naumanen Päivi, Painilainen Timo. Turku: Uniprint, 97-124.

Kupari, Tiina (toim.) 2011. Omaa kotia etsimässä – nuorten asuminen 2010. Helsinki: Edita prima Oy.

Känkänen, Päivi 2009. Siirtymät sijaishuollossa – hetkiä ja ikuisuuksia. Teoksessa Bardy Marjatta (toim.). Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Yliopistopaino, 232-240.

Känkänen, Päivi, Laaksonen, Sari 2006. Selvitys sijaishuollon ja jälkihuollon kehittämistarpeista. Lastensuojelun kehittämisohjelma. PDF-dokumentti. <http://www.sosiaaliportti.fi/File/7d9702b1-7343-49cf-a3e8-36d4ceb9ead1/Loppuraportti.pdf> Luettu 12.3.2012

Laaksonen, Sari (toim.) 2005 Jälkihuolto-opas. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 17. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto ry.

Lastensuojelulaki 75/2007. WWW-dokumentti. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>. Ei päivitystietoa. Luettu 12.3.2012

Lastensuojelulaki 76/2007. WWW-dokumentti. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>. Ei päivitystietoa. Luettu 12.3.2012

Lyytinen, Paula, Korhokangas, Mikko, Lyytinen, Heikki (toim.) 2003 Näkökulmia kehityspsykologiaan. Helsinki: WSOY.

Mantila, Ritva, Mikkonen, Marjo, Väinölä, LeenaMaaria (toim.) 2008. Onnistuneeen sijoituksen siltaa rakentamassa. Lastensuojelun perhetyön työkirja. Helsinki: Savion kirjapaino.

Nurmi, Jari-Erik 1995. Nuoruusiän kehitys: etsintöjä, valintoja ja noidankehää. Teoksessa Lyytinen, P. Korhokangas, M. ja Lyytinen, H (toim.). Näkökulmia kehityspsykologiaan: Kehitys kontekstissaan. Porvoo: WSOY.

Nurmiranta, Hanna, Leppämäki, Päivi, Horppu, Sari 2009, Kehityspsykologiaa lapsuudesta vanhuuteen. Helsinki. Kirjapaja.

Pietikäinen, Reetta 2005. Vaihtoehtoisia polkuja etsimässä – työpajanuorten orientaatiot. Teoksessa Aapola Sinikka, Ketokivi Kaisa. Polkuja ja poikkeamia – aikuisuutta etsimässä. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy, 219-253.

Puustinen-Korhonen, Aila, Pösö, Tarja 2010. Toteutuuko lapsen oikeus pysyviin kasvuolosuhteisiin? Puheenvuoro lastensuojelun vaikuttavuudesta. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 20410:3. Helsinki: Kuntatalon Paino.

Pösö, Tarja 2004. Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Raitanen, Marko 2001. Aikuistuminen – Uusi vaihe elämässä vai uusi elämä vaiheessa. Teoksessa Sankari Anne, Jyrkämä Jyrki (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen – iän sosiologiaa. Jyväskylä: Gummerus, 187-216.

Raunio, Kyösti 2006. Syrjäytyminen – Sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Gummerus Oy: Vaajakoski

Reinikainen, Sarianna 2009. Nuorisokodista maailmalle. Yliopistopaino. Helsinki.

Ruuska, Siru 2011. Lähihoitaja. Haastattelu.

Räty, Tapio 2012, Lastensuojelulaki – käytäntö ja soveltaminen. Porvoo: Bookwell Oy.

Räty, Tapio 2007, Uusi Lastensuojelulaki. Helsinki: Edita.

Saastamoinen, Kati. 2010. Lapsen asema sijaishuollossa – Käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita.

Salonen, Reetta 2005. Milloin omaan kotiin? Aikuistumisen vastuu Suomessa ja Espanjassa. Teoksessa Aapola Sinikka, Ketokivi Kaisa 2005. Polkuja ja poikkeamia – aikuisuutta etsimässä. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy, 66-94.

Spencer, Renee, Collins, Mary, Elizabeth, Ward, Rolanda, Smashnay, Svetlana 2010. Mentoring for Young People Leaving Foster Care: Promise and Potential Pitfalls. Social Work Jul 2010, 225-234.

Stakes 2010. Lastensuojelu 2010. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Taskinen, Sirpa 2010, Lastensuojelulain soveltaminen. Helsinki:WSOY.

Toivola, Outi (toim.) 2005. Nuorten tukiasumistoiminnan syventävä jatkoprojekti 1999-2004. Loppuraportti 2005. Nuorten Ystävät ry. Oulu: Multiprint Oy.

Tolonen, Tarja 2005. Sosiaalinen tausta, sukupuoli ja paikallisuus nuorten koulutuFssiirtymissä. Teoksessa Aapola Sinikka, Ketokivi Kaisa 2005. Polkuja ja poikkeamia – aikuisuutta etsimässä. Tampere:Tampereen yliopistopaino Oy, 33-61.

Osallistun Eini Tolosen ja Valteri Rantasen jälkihuoltoa koskevaan opinnäytetyöhön haastattelun muodossa. Ymmärrän, että sanomaani voidaan käyttää myös suorina lainauksina, kuitenkin niin ettei minua voida tunnistaa tekstistä. Haastatteluaineisto hävitään asianmukaisesti heti, kun se käy tutkimuksen kannalta tarpeettomaksi. Tutkimus julkistetaan opinnäytetyön muodossa.

Paikka ja aika _____

Allekirjoitus _____

Haastattelurunko työntekijöille

Itsenäistyminen

Mihin nuori tarvitsee eniten tukea laitoksesta/sijoituksesta siirtyessä itsenäiseen elämään?

Mitkä asiat nuoret ottaa nopeinten haltuun? Mitkä ovat vaikeita nuorille?

Onko sinulle tietoa, miten sijoituspaikat valmistelevat nuorta itsenäiseen elämään?

Millaisia vaiheita nuori käy läpi jälkihuollossa kolmen vuoden aikana? Missä asioissa hänen huomaa itsenäistyneen?

Missä asioissa lastensuojelutaustan huomaa selkeimmin?

Mitkä asiat edesauttavat nuoren itsenäistymistä?

Mitä tehdä nuoren kanssa, joka ”ei vaan löydä omaa paikkaansa”? Hänellä ei siis ole mitään tekemistä tai kaikki jää ns. puolitiehen.

Päihteet ja mielenterveysongelmat? Kuinka suuressa roolissa? Voiko verrata, että olisi lisääntynyt / vähentynyt?

Mihin nuori tarvitsee eniten tukea? Millaisia nuoren tarpeet ovat tänä päivänä? Pystyykö niihin vastaamaan?

Jälkihuollon merkitys

Kuinka tärkeänä nuoret mielestäsi kokevat jälkihuollon?

Arvostetaanko jälkihuoltoa mielestäsi?

Millainen maine jälkihuollolla on esimerkiksi koulukotimaailmassa?

Motivoidaanko nuoria sitoutumaan jälkihuoltoon? Miten? Miten motivaatiota pidetään yllä prosessin aikana?

Pidättekö nuoreen yhteyttä vai ottaako nuori yhteyttä teihin?

Missä jälkihuollon merkityksen huomaa kaikkein selkeimmin?

Miten nuoren lähiverkosto pyritään ottamaan mukaan prosessiin? Millaisia kokemuksia?

Pystyykö antamaan nuorelle yksilöllistä tukea?

Onko lastensuojelunuorista erityinen huoli aikuisuuden kynnyksellä? Mikä on pahin tilanne, johon nuori voi joutua silloin?

Mitkä näet suurimpina uhkina siirryttäessä sijoituksesta itsenäistymisen elämänvaiheeseen vaiheeseen?

Kokemus jälkihuollosta

Mitä jälkihuollon psykososiaaliseen tukeen kuuluu? Miten toteutat sitä?

Mitä kehittämishaasteita käytännön toiminnassa on? Omassa työssä? Valtakunnallisesti?

Onko työmäärä sopiva? Kasvaako se liian suureksi?

Millaista osaamista/tietämystä jälkihuollon työntekijältä vaaditaan, jotta hän voi vastata nuoren tarpeisiin?

Jälkihuollon määritelmä on väljä. Kaipaisitko selkeämpää ohjeistusta, kuinka sitä toteuttaa?

Onko vapaaehtoisuus hyvä asia? Millaisia nuoria olisi mielestäsi tärkeä tavoittaa?

Onko ajallisesti mahdollista vastata nuorten tarpeisiin tarpeeksi tehokkaasti?

Millasta yhteistyötä jälkihuolto tekee viranomaisten ja muiden nuoren kanssa työskentelevien tahojen kanssa? Oletko kokenut yhteistyön toimivan?

Näetkö ongelmana, että jälkihuolto henkilöityy yhteen ihmiseen?

Haastattelurunko nuorille

Itsenäistyminen

Millasta on asua yksin? Mikä on parasta?

Miltä sinusta tuntuu hoitaa näitä asioita itsekseksi? Osaatko sinä?

Minkä koet hankalaksi/vaikeaksi yksinasumisessa/aikuistumisessa/omillaan toimeentulemisessa/itsenäistymisessä?

Missä arkipäivän askareissa sinulla on vaikeuksia/et tiedä miten ne tehdään? Tiedätkö mistä saat vastauksen kysymyksiin/pystytkö kysymään?

Tuleeko sulle mieleen mitään sellasta tilannetta, jota et ois osannut hoitaa yksin? Tai sitten jotain, joka on mennyt tosi hyvin, kun oot hoitanut sen yksin?

Ootko koulussa? Töissä? Mitä sä sitten teet? Mitä teet vapaapäivinä?

Mitä itsenäistyminen on? Oletko itsenäistynyt?

Oletko mielestäsi saanut tehdä itse päätöksiä itsenäistymisessä? (vaikutus kodin viihtyvyyteen, ylpeys asumisesta, kouluttautuminen/ammatinvalinta) vai onko sinulla tunne, että sinua on holhottu tekemään aikaisemmat valintasi?
Odotetaanko/Vaaditaanko sinulta jotain sellasta mihin et koe pystyväsi? Vai odotetaanko sinulta liian vähän?

Koetko olevasi aikuinen? Miksi ja miksi et? Mitä mielestäsi on olla aikuinen? Kriteerit?

Kenelle kerrot huolistasi? Jos sinulla on ongelmatilanne, ratkotko sen mielummin yksin vai jonkun kanssa?

Jälkihuollon merkitys

Minkä vuoksi päätit sitoutua jälkihuoltoon?

Mitä jälkihuolto sinulle tarkoittaa? Mitä se pitää sisällään?

Jos et olisi jälkihuollossa niin olisiko joku asia huonommin/paremmiin?

Miten asiakassuunnitelman sisältö toiminut/vastannut tarpeitasi?

Onko jälkihuolto ollut sellaista kuin oletit/sinulle on luvattu?

Tulivatko useat asiat uutena muutettuasi/huostaanoton päätyttyä? Mitkä?

Kokemus jälkihuollosta

Minkälaista tukea jälkihuollossa olet saanut? Mikä on mielestäsi jäänyt puuttumaan?

Mitä ohjaajat ovat sinulle? Tuntuuko, että he panostavat sinun auttamiseesi? Kuinka tärkeää heidän tukensa on sinulle? Ketkä muut tukevat sinua?

Mitkä asiat ovat menneet hienosti/hyvin? Koetko, että jälkihuollolla on ollut vaikutusta asiaan? Minkälaista?